

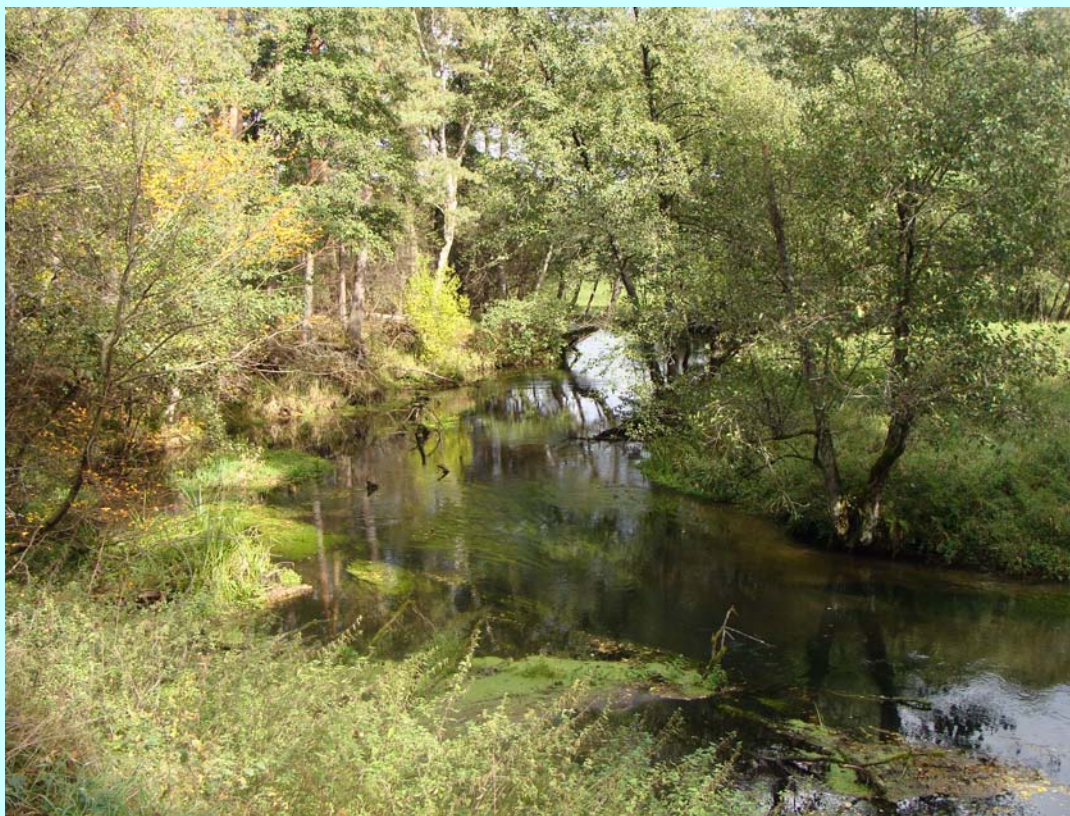

CENTRUM EDUKACJI NAUCZYCIELI W KOSZALINIE

NAUCZYCIELSKA EDUKACJA

BIULETYN CENTRUM EDUKACJI NAUCZYCIELI W KOSZALINIE

2013 - NR 3/78

Dolina Radwi - Tu można pięknie i skutecznie się zrelaksować (fot. U. Rusiak)

To nie marmurowe przedsionki w przybytkach wiedzy świadczą o świetności intelektualnej - lecz duch i inteligencja badaczy.

(Aleksander Fleming)

Koszalin: kwiecień - maj 2013

SPIS TREŚCI

„Nauczycielskiej Edukacji” 2013 nr 3/78

ISSN – 1642-34-53

W NUMERZE

SPIS TREŚCI

- O znaczeniu neurodydaktyki i problemach szkoły XXI wieku. Rozmowa z Sylwią NOWACZYK – nauczycielką Gimnazjum nr 2 w Koszalinie.....	3
- Spotkania w Klubie Dyrektora CEN	5
- Koszalińskie Orły dla Gimnazjum nr 6 w Koszalinie	5
- Dyrektor Gimnazjum nr 6 wiceprezydentem Koszalina	6
- Ciekawy artykuł: Anna SOBALA-ZBROSZCZYK, <i>Więcej niezależności dla szkół!</i>	6
- Konferencja o regionalnej edukacji - „Tożsamość i wielokulturowość”	7
- Wyniki konkursu filmowego „Stąd jesteśmy”	7
- Wydarzenia edukacyjne w kraju: Rok 2013 - Rokiem Mikołaja Kopernika	8
- Teresa OGNIIEWSKA, <i>O obchodach Ogólnopolskiego Dnia Talentów</i>	9
- Wiosenne Zespoły Metodyczne CEN	11
- Hiszpańska wizyta w Gimnazjum nr 11	11
- Czy jest recepta na sukces szkoły?	12
- Jolanta GRĘBOWSKA, <i>Osiągnięcia „czwórki” w Białogardzie w edukacji ekologicznej</i>	13
- Renata KOŁODZIEJ, <i>Moja filozofia nauczania przyrody</i>	16
- Katarzyna KURCZEWSKA, <i>Dociekanie naukowe (odkrywanie) - IBSE</i>	17
- Lidia NOWOSAD, <i>Barwy przyrody (wiersze)</i>	18
- Filharmonia Koszalińska zaprasza	19
- Beata KOZŁOWSKA, <i>O projekcie „Chcę być wykształciuchem!”</i>	20
- Problem, który warto rozważyć...! Jak Internet zmienia ludzki mózg i nasza umysłowość?	23
- Mirosław STACHNIK, <i>Praktyczna nauka zawodu w aspekcie lewej i prawej półkuli mózgu</i>	25
- Neurodydaktyka - szansą na lepsze efekty uczenia się: Seminarium dla innowacyjnych nauczycieli	27
- Ciekawy artykuł! Magdalena GOETZ, <i>Stres nasz powszedni</i>	27
- Julian P. SAWIŃSKI, <i>Dydaktyczne schematy trzeba burzyć</i>	28
- Ciekawa książka: Arnold A. LAZARUS, <i>Wyobrażenia w psychoterapii</i>	29
- Róża i Kaktus Roku 2012	30
- Konkursy: Konkurs historyczny dla młodzieży	31
- Europejski Rok Obywatela	31
- Małgorzata TREMBOWELSKA, <i>Psychologia. Socjologia - wydawnicze nowości BP CEN - cz. II</i>	32

„Nauczycielska Edukacja” - Biuletyn Centrum Edukacji Nauczycieli w Koszalinie

Wydawca: Centrum Edukacji Nauczycieli w Koszalinie, ul. Ruszczyca 16,
fax. 34-767-15, tel. 34-767-10; **Redakcja - 34-767-26**. Internet: www.cen.edu.pl Poczta e-mail: jps51@tlen.pl

Redakcja: Julian Piotr Sawiński (redaktor naczelny), Adam Paczkowski - zdjęcia, skład komputerowy - JPS

Współpraca: nauczyciele konsultanci i doradcy metodyczni CEN

Redakcja zastrzega sobie prawo redagowania i skracania nadesłanych tekstów oraz zmiany ich tytułów.

--> WYWIADY „NAUCZYCIELSKIEJ EDUKACJI”

O znaczeniu neurodydaktyki i problemach szkoły XXI wieku. Rozmowa z Sylwią NOWACZYK - nauczycielką Gimnazjum nr 2 w Koszalinie

1. Pani Sylwio - witam i bardzo dziękuję, że znalazła Pani chwilę czasu dla czytelników „Nauczycielskiej Edukacji”. Faktycznie interesuje Panią neurodydaktyką?

Witam serdecznie. Przyznam szczerze, że na szkolenie trafiłam raczej z ciekawości. Tak więc jest to początek mojego zainteresowania tym tematem i mam nadzieję, że będę miała możliwość pogłębiania wiedzy w tym zakresie nie tylko czytając publikacje, ale też uczestnicząc w kolejnych szkoleniach.

2. Neurodydaktyka oferuje uczenie się przyjazne uczniowskiemu mózgowi. Czy Pani zdaniem jest to możliwe, wykonalne w warunkach obecnej szkoły?

Na pewno jest to dość trudne w warunkach szkolnych, kiedy na omówienie tematu mamy niewiele czasu, a wiadomo przecież, że do zrealizowania jest konkretny program. Dodatkowym utrudnieniem jest to, że klasy w większości szkół są dość liczne.

Nie mniej jednak myślę, że watro próbować wykorzystywać neurodydaktykę choćby w ograniczonym zakresie, gdyż może zdecydowanie pomóc naszym uczniom w przyswajaniu wiedzy.

S. Nowaczyk podczas święta szkoły 2012 r. (fot. Arch. G-2)

3. Neurodydaktyka akcentuje uczenie się indywidualne, zróżnicowane i bardziej życzliwe dla uczniów, niż obecne, a przede wszystkim obiecuje uzyskanie wyższych efektów. Warto się nią zainteresować?

Moim zdaniem jak najbardziej tak. W każdej klasie mamy różnych uczniów. Różnice te widać choćby w zainteresowaniach, możliwości koncentracji uwagi, tempie pracy czy rozwoju językowym. To wszystko sprawia, że nie jesteśmy w stanie osiągnąć oczekiwanych efektów traktując wszystkich jednakowo i stosując te same metody względem wszystkich. I tu właśnie z pomocą przychodzi neurodydaktyka, która dodatkowo kładzie nacisk na pracę własną uczniów. To w głównej mierze uczeń (oraz jego mózg) pracuje podczas lekcji. Zamiast jedynie słuchać (bądź nawet nie) nauczyciela - sam szuka rozwiązań.

4. Niedawno była Pani uczestnikiem seminarium „Neurodydaktyka - szansą na lepsze efekty uczenia się”. Co Pani dało to spotkanie - szkolenie?

Jestem bardzo zadowolona, że mogłam w tym seminarium uczestniczyć, przede wszystkim dlatego, że było ono pierwszym krokiem do zainteresowania tak ciekawym tematem jak neurodydaktyka. Spotkanie uświadomiło mi, że poprzez tak naprawdę niewielkie zmiany w sposobie nauczania można bardzo pomóc w uczeniu się.

--> WYWIADY „NAUCZYCIELSKIEJ EDUKACJI”

**O znaczeniu neurodydaktyki i problemach szkoły XXI wieku.
Rozmowa z Sylwią NOWACZYK - nauczycielką Gimnazjum nr 2 w Koszalinie - cd.**

5. Pani Sylwio - co Pani zdaniem - jest dziś największym wyzwaniem szkolnej edukacji i wychowania?

Myślę, że głównym wyzwaniem szkoły w zakresie edukacji jest zainteresowanie uczniów. W dzisiejszych czasach młodzież jest bombardowana różnego rodzaju bodźcami ze wszystkich stron, więc nie jest łatwo zainteresować ją lekcją, na której mało się dzieje. Koniecznym jest, by szkoła nadążała za zmianami i nie broniła się przed nimi za wszelką cenę, a my – nauczyciele powinniśmy coraz częściej, o ile to tylko możliwe, korzystać z nowych technologii. Ważne jest także, by uczyć nie tyle wiedzy teoretycznej, co praktycznej. Budować szkołę myślenia i kreatywności, a nie wkuwania na pamięć.

6. Jakie więc problemy szkolnego wychowania w gimnazjum - Pani zdaniem - są teraz najważniejsze?

Żyjemy w czasach, kiedy młodzież nie posiada autorytetów, a wartości - takie jak rodzina czy prawdziwa szczerza przyjaźń - przeżywają poważny kryzys. Idolami większości młodzieży są jedynie krzykliwi celebryci. Młodzieży wydaje się życie bez zasad moralnych, bez pracy nad sobą jest lepsze i przyjemniejsze. Dodatkowo coraz młodsze osoby sięgają po używki, takie jak alkohol czy narkotyki.

7. Co powinni robić (lub, co mogą zrobić?) wychowawcy klas w szkole i inni nauczyciele różnych przedmiotów, aby poprawić jakość naszych oddziaływań wychowawczych?

Wydaje mi się, że ważny jest dobry kontakt z młodzieżą, szczerłość i autentyczność oraz przede wszystkim dawanie dobrego przykładu. Wymaganie w pierwszej kolejności od siebie, a później od innych oraz ustalenie zasad i ich przestrzeganie. Często dzieci trudne to te, które nie mają pozytywnego wzorca w domu. I mam na myśli nie tylko rodziny z „tradycyjnymi” problemami, ale również - a może przede wszystkim – te, w których z powodu całonocnej pracy, rodzice nie mają już czasu ani siły na rozmowy z własnymi dziećmi. W takiej sytuacji to szkoła i nauczyciele z konieczności przejmują obowiązek wychowania. Nie jest to na pewno łatwe, bo wymaga pewnego poświęcenia. Myślę natomiast, że przy odrobinie zaangażowania może przynieść oczekiwane korzyści.

8. W CEN jestem nauczycielem konsultantem, zajmuję się informacją pedagogiczną i upowszechnianiem innowacji edukacyjnych oraz redagowaniem „Nauczycielskiej Edukacji” – stąd pytanie o innowacyjność i nowoczesność edukacji. Czym one są dla Pani?

Według mnie, innowacyjność i nowoczesność edukacji powinna się przejawiać przede wszystkim w sposobie nauczania – nowoczesnym i bardziej dostosowanym do współczesnego społeczeństwa informacyjnego. Dla mnie jest to też ciągle poszukiwanie nowych, nieszablonowych metod nauczania – takich, które nie pozwolą uczniowi nudzić się podczas lekcji.

--> Bardzo dziękuję i serdecznie pozdrawiam - dr Julian Piotr Sawiński,
redaktor naczelny „Nauczycielskiej Edukacji”

--> OŚWIATOWA KADRA KIEROWNICZA

Spotkania w Klubie Dyrektora CEN

W dniach 12-14 marca 2013 r. w siedzibie CEN odbyły się spotkania dyrektorów przedszkoli i szkół oraz innych placówek oświatowych w ramach „Klubu Dyrektora”. Organizatorem była Izabela Suckiel, konsultant CEN, a głównym prelegentem wicedyrektor Zenon Decyk.

Tematem spotkań było:

- 1/ Przetwarzanie danych osobowych w szkole;
- 2/ Praca na platformie SIO.

Spotkania cieszyły się sporym zainteresowaniem dyrektorów (Red.).

Śnieżyczka przebiśnieg - to już przedwiośnie (fot. www.facebook.pl)

„Koszalińskie Orły” dla Gimnazjum nr 6 w Koszalinie

W styczniu 2013 r. rozdano statuetki „Koszalińskie Orły”. Prezydent Piotr Jedliński zaprosił do ratusza reprezentantów biznesu, gospodarki, kultury, nauki, edukacji, sportu, polityki, organizacji pozarządowych oraz przedstawicieli innych różnych środowisk. W tym roku Koszalińskie Orły otrzymali: 1/ Janusz Jankowiak - gospodarka, 2/ Marzena Diakun - kultura, 3/ Janusz Rębisz - sport, 4/ Wacław Chodkowski - społeczna odpowiedzialność.

„Koszalińskie Orły” 2012 w ratuszu (fot. www.gk24.pl)

W dziedzinie „Edukacja” statuetkę „Koszalińskie Orły” otrzymało Gimnazjum nr 6 w Koszalinie - dyrekcja szkoły i grono pedagogiczne - za budowanie systemu jakości kształcenia, działań ukierunkowanych na wszechstronny rozwój uczniów i uzyskanie bardzo wysokich wyników z egzaminów gimnazjalnych. W szkole realizowane są innowacje pedagogiczne, które wzbogacają edukacyjną ofertę Gimnazjum nr 6. Oferta ta obejmuje również dodatkowe przedmioty nauczania: dziennikarstwo i przedsiębiorczość. Od 2005 r. istnieje - jako zawodowe wsparcie dla uczniów - Szkolny Ośrodek Kariery. Dyrektor szkoły jest współzałożycielem i przewodniczącym Stowarzyszenia Szkół Innowacyjnych Regionu Koszalińskiego. W 2004 r. szkoła uzyskała Certyfikat Zachodniopomorskiej Szkoły Jakości, w 2006 r. certyfikat „Szkoła przyjazna uczniom”, a w 2008 r. tytuł Koszalińskiego Lidera Edukacji Superlidera Edukacji w kategorii szkół gimnazjalnych (1).

1.Red. *Koszalińskie Orły* - wydarzenia. „Miesięcznik. Pismo Społeczno-Kulturalne. 2013 nr 2, s. 104.

2.www.gk24.pl

--> OŚWIATOWA KADRA KIEROWNICZA

Dyrektor Gimnazjum nr 6 wiceprezydent Koszalina

Leopold Ostrowski, dotychczasowy wieloletni i zasłużony dyrektor Gimnazjum nr 6 w Koszalinie, od 15 marca rozpoczął pracę na stanowisku zastępcy prezydenta Koszalina ds. społecznych. Nowy wiceprezydent będzie odpowiadał za oświatę, kulturę, sport i pomoc społeczną. Gratulacje!

Niedawno odbyło się spotkanie Przemysława Krzyżanowskiego, obecnego wiceministra MEN z dyrektorami koszalińskich szkół. Oto wspólne zdjęcie koszalińskich dyrektorów (fot. 1).

Spotkanie P. Krzyżanowskiego, wiceministra MEN z dyrektorami koszalińskich szkół (fot. facebook.pl)

Ciekawy artykuł!

Anna SOBALA - ZBROSZCZYK, *Więcej niezależności dla szkół!* „Dyrektor Szkoły” 2013 nr 2 - Warto przeczytać!

„Na zorganizowanej we wrześniu 2012 r. przez wydawnictwo „Wolters Kluwer Polska” konferencji EDU Trendy z ust prof. Leszka Balcerowicza padło chyba najgłośniejsze (jak do tej pory) i najbardziej jednoznaczne poparcie dla idei niezależnej szkoły” (...).

Wiele, czy może nawet bardzo wiele, spraw w szkole jest ważnych. Na pytanie, co jest w szkole najważniejsze? - Nauczyciele odpowiadają różnie, zwykle wskazują na nauczanie i wychowanie. A najważniejszym jej zadaniem jest przecież sprawne **organizowanie uczenia się** uczniów. Zdaniem Anny Sobali-Zbroszczyk (2013), dyrektora II Społecznego LO i Gimnazjum STO w Warszawie, eksperta akcji „Szkoła z klasą” - „Sprawa niezależności szkoły jest nie mniej ważna niż różne szczegóły jej działania. A to dlatego, że od rozstrzygnięć w tej sprawie zależy odpowiedź na fundamentalne pytanie: Kto ma zmieniać polską szkołę? Jak? W którym kierunku?”

Okładka „DS” 2013 nr 2
(fot. www.dyrektorszkoły.pl)

--> WYDARZENIA EDUKACYJNE W CEN

Konferencja o regionalnej edukacji - „Tożsamość i wielokulturowość”

Centrum Edukacji Nauczycieli w Koszalinie zaprasza nauczycieli i uczniów zainteresowanych tematyką regionalną na konferencję pn. „Tożsamość i wielokulturowość”, która wieńczy cykl działań edukacyjnych projektu „Pomorze Zachodnie – TO MY”.

W programie konferencji „Tożsamość i wielokulturowość”, która odbędzie się **13 kwietnia 2013 r.** (sobota) w siedzibie Centrum Edukacji Nauczycieli w Koszalinie - zaplanowano:

- 1/ Wykład: Historyczne uwarunkowania tożsamości mieszkańców Pomorza Zachodniego - dr Tomasz Skonieczny;
- 2/ Wykład: Mniejszość ukraińska jako przykład wielokulturowości mieszkańców Pomorza Zachodniego - dr hab. prof. nadzw. Roman Drozd, Rektor Akademii Pomorskiej w Słupsku;
- 3/ Pokaz nagrodzonych filmów w konkursie filmowym „Stąd jesteśmy”;
- 4/ Wręczenie nagród laureatom konkursu filmowego oraz fotograficznego pn. „Wokół nas - ludzie, miejsca, sytuacje” - mgr Stefan Turowski, Dyrektor Centrum Edukacji Nauczycieli w Koszalinie.

Konferencji towarzyszyć będzie wystawa wybranych konkursowych prac fotograficznych. (AW)

Wyniki konkursu filmowego „Stąd jesteśmy”

Konkurs filmowy dla uczniów wszystkich typów szkół jest jednym z działań projektu "Pomorze Zachodnie - TO MY!". Projekt jest realizowany przez instytucje koszalińskie: CEN, delegaturę IPN, Koszalińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne i Pałac Młodzieży. Działania są objęte honorowym patronatem Anny Mieczkowskiej - członka Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego.

Ocena prac konkursowych przebiegała dwuetapowo.

1. W dniach od 12 do 15 marca 2013 r. przedstawiciele instytucji partnerskich oceniali fotografie indywidualnie w skali od 1 do 10. Instytucje reprezentowali: Pałac Młodzieży w Koszalinie - Iwona Potomska, delegaturę IPN w Koszalinie - Michał Ruczyński, KTSK w Koszalinie - Maria Idziak, CEN w Koszalinie - Adam Paczkowski. Za sprawy organizacyjne odpowiadała Anna Walkowiak z CEN.
2. Po ustaleniu punktacji indywidualnej 18 marca 2013 r. odbyło się spotkanie wszystkich członków jury. W posiedzeniu uczestniczył również w imieniu Urzędu Marszałkowskiego w Szczecinie Pan **Leszek Jęczkowski**. Podczas pracy jury zostało ostatecznie ustalone, które filmy z poszczególnych kategorii otrzymają nagrody.

Filmy nagrodzone i wyróżnione:

Lp.	Lokata	Tytuł	Imię i nazwisko ucznia	Szkoła	Imię i nazwisko opiekuna
1	I	LibDub V LO	Jakub Ślusakowicz Igor Szymański Mateusz Kwiatkowski	V LO w ZS nr 2 w Koszalinie	Sylwia Dąbrowska Natalia Konieczna
2	II	By rozwijać	Maria Barcikowska	Pałac Młodzieży	Monika Kalkowska
3	II	Legenda o Adebarze	Adam Kawałek, Krystian Jaranowski	ZS im. H. Sienkiewicza w Kołobrzegu	Jacek Kawałek
4	III	Ja	Dariusz Niedental	VI LO w Koszalinie	Jadwiga Pulkowska

Wszystkich nauczycieli i uczniów zapraszamy na konferencję pt. "Tożsamość i wielokulturowość", która odbędzie się 13 kwietnia w Centrum Edukacji Nauczycieli w Koszalinie (program na www.cen.edu.pl). Podczas konferencji będą prezentowane nagrodzone i wyróżnione filmy oraz zostaną wręczone uczniom dyplomy i nagrody. Wszystkie filmy pokażemy również uczestnikom Targów Edukacyjnych, które odbędą się 22 i 23 kwietnia w ZS nr 11 w Koszalinie.

Serdecznie gratulujemy! - Anna Walkowiak CEN Koszalin

--> WYDARZENIA EDUKACYJNE W KRAJU

Rok 2013 - Rokiem Mikołaja Kopernika

Trwa Rok Mikołaja Kopernika. Prezydent Bronisław Komorowski objął honorowym patronatem obchody Roku Mikołaja Kopernika. Nazwano je Dniami Dziedzictwa Kopernikańskiego. Obchody upamiętniające Wielkiego Astronoma organizują regiony, z którymi Kopernik był historycznie związany - Kujawy i Pomorze oraz Warmia i Mazury. Wiele szkół w Polsce nosi Jego imię.

Dni Dziedzictwa Kopernikańskiego zainaugurowano 18 lutego w Toruniu, czyli w mieście gdzie astronom przyszedł na świat w 1473 r. Kopernik, który był m.in. kanonikiem warmińskim, zmarł w 1543 we Fromborku na Warmii. Dlatego w obchody Roku Mikołaja Kopernika zaangażowali się marszałkowie województw Jacek Protas (Warmia i Mazury) oraz Piotr Całbecki (Kujawy i Pomorze). Obaj podkreślają, że w roku 2013 mamy 3 ważne rocznice związane z życiem i działalnością naukową Kopernika – to 540. rocznica urodzin, 470. rocznica śmierci oraz 470. rocznica pierwszego wydania dzieła *De revolutionibus orbium coelestium*.

Myśl Mikołaja Kopernika nie sprowadza się jedynie do ogromnego przewrotu, którego dokonał w wiedzy o wszechświecie. Położył on przecież fundamenty pod nowożytną naukę europejską nie tylko w zakresie astronomii, lecz także w takich dziedzinach, jak ekonomia, prawo monetarne i geometria – napisał prezydent Komorowski do organizatorów Dni Dziedzictwa Kopernikańskiego. Wyraził nadzieję, że obchody dadzą okazję do upowszechnienia znajomości dorobku wielkiego astronoma, lekarza i duchownego (1).

Prezydent Bronisław Komorowski stwierdził m.in., że: „**Aktualność spuścizny Kopernika** nie ogranicza się wszak do tego, że żyjemy w świecie, którego prawdziwy kształt on nakreślił jako pierwszy i w którym nadal – co także on odkrył – gorszy pieniądz wypiera lepszy, lecz sięga znacznie głębiej. Może on bowiem z powodzeniem **patronować tendencjom**, które dominują obecnie w nauce i gospodarce. Kiedy wśród najistotniejszych celów ludzkich badań i działań na pierwszym miejscu **stawiamy innowacyjność**; kiedy nadzieję na rozwój kraju łączymy ściśle ze wzrostem poziomu wykształcenia naszych rodaków – wówczas postępujemy tą samą drogą, którą pięć wieków temu szedł mistrz Mikołaj” (1).

Uczennice w Klatce Faradaya (fot. Arch. SP w Trzygłowie)

1. Źródło: Trwa Rok Mikołaja Kopernika - www.glos.p - z 21.02.2013.

--> WYDARZENIA EDUKACYJNE REGIONU

O obchodach Ogólnopolskiego Dnia Talentów

W czwartek 21 marca br., podczas obchodów Ogólnopolskiego Dnia Talentów, w Ośrodku Rozwoju Edukacji w Warszawie odbyła się konferencja „Rozwijanie zdolności najmłodszych uczniów”. Podczas konferencji wręczono nominacje wybranym szkołom i wyróżnienia na najciekawsze projekty dotyczące rozwijania zdolności najmłodszych uczniów. Nominacji dokonała Pani Minister Edukacji Narodowej.

Również w tym dniu została przeprowadzona kolejna edycja **Międzynarodowego Konkursu Matematycznego "Kangur"**. W konkursie wzięło udział 5030 uczniów ze szkół naszego regionu w pięciu kategoriach, od uczniów 1 klasy szkoły podstawowej do maturzystów.

21 marca w wielu szkołach i przedszkolach został wpisany do kalendarza imprez jako Dzień Odkrywania Talentów. Szczególnie szkoły i przedszkola, które uczestniczą w ogólnopolskim projekcie i które możemy znaleźć je na Mapie Szkół Odkrywców Talentów chętnie zamieniły Pierwszy Dzień Wiosny na dzień, podczas którego mogą zabłysnąć wszystkie talenty - te duże i te jeszcze całkiem małe. Pozwoliłam sobie zaczerpnąć informacji w niektórych placówkach.

Dla naszych najmłodszych zdolnych jest to szczególny dzień dla dzieci i pracowników. Na przykład w **Przedszkolu nr 9 Bursztynek** w Koszalinie, dzieci podzieliły się swoimi osiągnięciami na Wielkiej Gali Talentów. Można było m.in. obejrzeć występy kółka muzyczno-wokalnego, wystawę prac kółka plastycznego, a podczas Sztafety Talentów dzieci zaprezentują się indywidualnie. Po prezentacjach były rozwijane zainteresowania przyrodnicze w trakcie zabaw tropiących "Śladami Wiosny".

Uczeń SP w Trzyglowie podczas eksperymentu (fot. Arch. SP w Trzyglowie)

Przedszkole 23 Stokrotka przygotowuje już III edycję Optymistycznej Gali Talentów, w której brały udział dzieci z Optymistycznych Przedszkoli z Koszalina i okolic. W tym roku odbędzie się ona 6 kwietnia w Galerii Emka.

O obchodach Ogólnopolskiego Dnia Talentów - cd.

W Kołobrzegu, w **Przedszkolu Miejskim nr 10** tegoroczny Festiwal Talentów przebiegał w majestacie królowej nauk - matematyki. Zorganizowany był tak, że w każdej z sal znajdowały się różne krainy: geometryczna, muzyczno-matematyczna, gier matematycznych i badawcza - wykorzystująca przyrządy do mierzenia i ważenia. Dzieci przemieszczały się grupowo z sali do sali i uczestniczyły w różnych formach aktywności. Natomiast w **Przedszkolu nr 2** odbyły się pokazy programów przygotowanych przez koła rozwijające zainteresowania i uzdolnienia: koło taneczne - *Wiosenny taniec z chustą*, koło teatralne przedstawi inscenizację *Wiosna*, muzyczne - *Kwiatowa wróżka*, a koło plastyczne zaprezentuje swoje prace.

Dzieci Przedszkola Miejskiego nr 10 w Kołobrzegu poznają pracę nurków (fot. Arch. P-10)

Koszalińskie "podstawówki" również akcentują ten dzień. **Szkoła nr 4** zainicjowała imprezę *My dzieciaki talenciaki* w konwencji programu X Faktor - będą oczywiście jurorzy z "x-ami", którzy będą oceniać, jak to jurorzy - wokół, taniec, popisy aktorskie i instrumentalne. **Szkoła 21 w Koszalinie**, która tytuł Szkoły Odkrywców Talentów otrzymała w styczniu tego roku, po raz pierwszy będzie obchodziła Dzień Talentów. Pani A. Pietrańska - Lider Talentów uchyliła rąbka tajemnicy: "Tego dnia hol naszej szkoły zamieni się w scenę muzyczną. Pojawią się grupy taneczne i indywidualni tancerze; wystąpią mali piosenkarze oraz uczniowie grający na różnych instrumentach. Impreza zostanie zakończona wręczeniem nagród i dyplomów."

Niektóre Gimnazja też świętują dzień talentów. Młodzież z **Gimnazjum 11** zaprezentuje się m.in. w *Muzycznych przerwach na żywo* oraz w koncercie instrumentalnym *Uczniowie - uczniom*, podczas którego oprócz muzyki poważnej pojawią się informacje o kompozytorach i utworach. **Gimnazjum w Polanowie** na ten dzień przygotowało drobne atrakcje: *Konkurs na najpiękniejszą Marzannę*, *koncert karaoke* oraz *symulację ekonomiczną dla uczniów*. Natomiast wielką galę talentów planują w ramach *Majówki Gimnazjalnej*.

Tak będzie się działo w niektórych placówkach. Zachęcam do dzielenia się informacjami, jak organizowano Dzień Talentów w Waszych placówkach. Myślę, że w pozostałych też będzie wesoło, gwarno i bardzo "zdolnie". Chciałam jedynie przypomnieć o tym dniu i jego idei.

Teresa Ogniewska - konsultant CEN

--> WYDARZENIA EDUKACYJNE REGIONU

Wiosenne Zespoły Metodyczne CEN

Pod koniec marca, tj. 22-23 - odbyły się, jak co roku, IV Targi Edukacyjne i Wiosenne Zespoły Metodyczne CEN. Do Zespołu Szkół nr 11 w Koszalinie zaproszono nauczycieli różnych przedmiotów nauczania i specjalności. Zaproponowano różnorodne tematy spotkań. Różne wydawnictwa edukacyjne prezentowały nowości wydawnicze i różnorodne, nowe środki dydaktyczne do nauczania różnych przedmiotów.

Szersza relacja z ich przebiegu i tematyka będzie przedstawiona w następnym numerze „Nauczycielskiej Edukacji” (Red.)

Nauczyciele przy stoiskach z nowościami (fot. A. Paczkowski)

Nauczyciele przy stoiskach z nowościami (fot. A. Paczkowski)

Hiszpańska wizyta w Gimnazjum nr 11

Międzynarodowa współpraca szkół polskich z podobnymi na Zachodzie ma szereg ważnych zalet. Jest praktykowane od lat. Jedną z istotnych zalet takiej współpracy jest nauka języków obcych. Oto Gimnazjum nr 11 w Koszalinie, które...

Gimnazjum nr 11 w Koszalinie współpracuje ze szkołą hiszpańską w ramach programu Comenius. W lutym 2013 r. odbyła się wizyta uczniów z Hiszpanii z Colegio Labor w Vigo wraz z dwojgiem nauczycieli. Wspólnym zadaniem było projektowanie szkolnych mundurków. Młodzi Hiszpanie spędzili tydzień w Koszalinie. Celem tej współpracy jest nauka języka angielskiego, bo młodzież głównie w tym języku się porozumiewa. W programie była m.in. wycieczka do Kołobrzegu i koszalińskiego muzeum oraz archiwum 1. ZAS, *Hiszpańska wizyta i szkolne mundurki*, „GK” 2013 nr 40 - z 16-17.02., s. 5.

Ta oficjalna wymiana uczniów przerodziła się z czasem w wizyty organizowane we własnym zakresie przy wielkim udziale rodziców uczniów - powiedziały Redakcji „GK” opiekunki tej wizyty: **Dorota Barteczko i Barbara Borucka**. Powiedziały też, że jednego punktu wizyty się nie udało zrealizować, tj. nie było kuligu, ze względu na brak śniegu. Koszalińscy gimnazjaliści pojadą do Vigo z rewizytą za rok (1).

Życzymy udanego pobytu w Hiszpanii.

Czy jest recepta na sukces szkoły?

Na pytanie, jaka jest recepta na sukces szkoły? - Cezary Urban, dyrektor XIII LO w Szczecinie odpowiedział: **Wizja, konsekwencja i praca**. Co to znaczy? Czy to wystarczy? Czy w ogóle są recepty na sukces?

1. Czy są recepty na sukces szkoły?

Cezary Urban, dyrektor XIII LO w Szczecinie na pytanie Redakcji „Dyrektora Szkoły” o receptę na sukces szkoły odpowiedział, że: **Dyrektor musi mieć wizję szkoły, konsekwentnie się jej trzymać i dużo pracować**. Oto zdanie dyrektora liceum, który faktycznie zna sposób na osiągnięcie wysokiego miejsca w ogólnopolskich rankingach. Czy

2. Jaka szkoła jest najlepsza?

Jako najlepszą szkołę ponadgimnazjalną w Polsce uznano szczecińskie XIII Liceum Ogólnokształcące, które 7 razy z rzędu zajmowało pierwsze miejsce w Ogólnopolskim Rankingu Szkół Ponadgimnazjalnych przygotowywanym przez Fundację Edukacyjną „Perspektywy”. Nic więc dziwnego, że uznawane jest przez wielu za najlepsze. Znalazło się na szczycie listy najlepszych liceów ogłoszonej z okazji 15 edycji tego rankingu.

3. Jaką receptę na sukces szkoły ma dyrektor XIII LO?

O receptę na edukacyjny sukces zapytano dyrektora Liceum Piętnastolecia (1). Dyrektor Cezary Urban odpowiedział, że:

- *Dyrektor szkoły przede wszystkim powinien umieć określić cel, wizję, jaka ta szkoła ma być. W tej wizji na pierwszym miejscu powinien być jak najwyższy poziom kształcenia.*

- *Po drugie ważna jest konsekwencja w działaniu. Mam wizję, więc się jej trzymam. Oczywiście można ją korygować, ale niech to nie będzie odbijanie się od ściany do ściany. Istotne też jest skompletowanie kadry, zintegrowanie z celami i wizją. Kadry, która im bardziej lubi pracę z młodzieżą, tym lepiej.*

- *A po trzecie? Praca, praca i jeszcze raz praca. (1)*

4. Jak sukces szkoły tłumaczy dyrektor ZSE w Lublinie?

A jak sukces swojej szkoły tłumaczy Elżbieta Hanc, dyrektorka ZS Elektronicznych w Lublinie, w skład którego wchodzi Technikum Elektroniczne im. Obrońców Lublina 1939 r., zajmujące pierwsze miejsce w tegorocznym Ogólnopolskim Rankingu Techników?

- *Wypracowaliśmy system pracy na określonym poziomie, który sprzyja rozwijaniu umiejętności oraz zainteresowaniom młodzieży. Lubelskie technikum ma dobrą opinię w środowisku, jego uczniowie wiedzą, że po ukończeniu szkoły będą mieli dużą szansę dostać się na dobrą uczelnię techniczną albo otrzymać atrakcyjną pracę (1).*

5. Co akcentują w pracy w XIV LO we Wrocławiu?

Co roku słyszy się o sukcesach uczniów XIV LO im. Polonii Belgijskiej we Wrocławiu, które w tegorocznym rankingu zajęło pierwsze miejsce. Szczególny nacisk kładzie się w nim na pracę z uczniami wybitnie zdolnymi. Trafiają tutaj najlepsi absolwenci gimnazjów z Dolnego Śląska, a ci, którzy wybijają się ponad przeciętną, obejmowani są indywidualnym tokiem nauki (1).

1. Red., *Recepta na sukces szkoły? Wizja, konsekwencja i praca*. „Dyrektor Szkoły” 2013 nr 2, s. 9.

2. SAWIŃSKI J. P., *Edukacja sukcesu*. „Dyrektor Szkoły” 2009 nr 1, s. 24-28.

3. SAWIŃSKI J. P., *Nowa, wolna kultura uczenia się*. „Nowa Szkoła” 2013 nr 2, s. 19-23.

Osiągnięcia Szkoły Podstawowej nr 4 w Białogardzie w edukacji ekologicznej

Jednym z zadań szkoły jest rozbudzanie u uczniów zainteresowania przyrodą, środowiskiem, a także uświadomienie im zagrożeń, jakie niesie ze sobą rozwój cywilizacyjny na świecie. Wobec powyższego uczniowie Szkoły Podstawowej nr 4 w Białogardzie **aktywnie uczestniczą w wielu akcjach**, konkursach, wycieczkach, programach i przedsięwzięciach, które mają wpływ na kształtowanie ich aktywnej, zaangażowanej postawy wobec problemów najbliższego środowiska przyrodniczego.

Monitoring powietrza (fot. Arch. Jolanty Grębowskiej)

Do najważniejszych działań należą:

- Szkoła Podstawowa nr 4 została laureatem ogólnopolskiego konkursu przyrodniczego „Obserwuję, badam, poznaję – jesień, zima, wiosna w świecie przyrody” - 2011/2012 zajmując **I miejsce** w kategorii uczniów klas IV – VI szkół podstawowych. Nagrodę otrzymał opiekun grupy – Jolanta Grębowska, która dołączyła do pracy konkursowej w odrębnej kategorii trzy autorskie scenariusze do zajęć terenowych. Scenariusze ukazały się w nr 6 dwumiesięcznika „Poznajmy las”;
- Udział w konkursie ogólnopolskim 2010/2011 zorganizowanym przez ZMiGDP „Młody ekolog – wspieranie zrównoważonego rozwoju poprzez realizację programów edukacyjnych dla dzieci i młodzieży”, w którym zajęliśmy **I miejsce**;
- **2010/2011 Ogólnopolski** konkurs edukacyjny Europejskiej Platformy Recyclingu „Drugie Życie Elektrośmieci”, w którym zajęliśmy **23. miejsce w Polsce**. Udział w konkursie wymagał szerokiej wiedzy na temat ZSEE oraz dużej aktywności i zaangażowania nie tylko uczniów naszej szkoły, ale również nauczycieli, rodziców i dyrekcji. Zadania realizowane z uczniami polegały na raportowaniu wszystkich wydarzeń związanych ze zdobywaniem wiedzy, przeprowadzaniem wywiadów (Urząd Miasta, Ład-San, Sklepy z AGD i RTV), wykonaniem ulotek informacyjnych dla mieszkańców Białogardu, nawiązaniem współpracy z telewizją kablową, prasą lokalną itd. i prezentowaniu ich na stronie internetowej. Efektem naszego zaangażowania było zebranie **2570 kg** zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego (ZSEE) oraz **298 kg baterii**;

--> EDUKACJA EKOLOGICZNA I PRZYRODNICZA

Osiągnięcia Szkoły Podstawowej nr 4 w Białogardzie w edukacji ekologicznej - cd.

- W ogólnopolskim konkursie na sprawozdanie z akcji „Sprzątanie świata – Polska” 2011- Wyróżnienie specjalne dla Szkoły Podstawowej nr 4 za film autorstwa Rokksany Lis z klasy V c;
- 2011/2012 Udział w miejskim konkursie ZBIORU MAKULATURY, BUTELEK PET I BATERII, promującym aktywne postawy wobec problemu odpadów w najbliższym otoczeniu, którego byłam koordynatorem na terenie szkoły, zakończył się sukcesem, ponieważ we wszystkich kategoriach w mieście **zajęliśmy I miejsca**;
- Od 2009 roku jestem organizatorem konkursu dla klas IV – VI na zielnik i gablotę krzewów i drzew liściastych leśnych, parkowych, ogrodowych. W roku szk. 2012/2013 będzie to już 3 edycja konkursu. Celem głównym jest edukacja leśna, realizowana poprzez aktywne zdobywanie wiedzy na bazie konkretnych działań, poznanie i popularyzacja flory w miejscu zamieszkania oraz kształtowanie umiejętności rozpoznawania podstawowych gatunków drzew i krzewów liściastych.

Monitoring gleby - Uczniowie SP nr 4 w Białogardzie (fot. Arch. J. Grębowskiej)

- W ramach współpracy z kołem łowieckim „Daniel” młodzi ekolodzy uczestniczyli w akcji sadzenia drzew (klony, dęby, buki) przeznaczonych na zgryzanie dla zwierzyny płowej. Wspólnie z członkami koła łowieckiego i leśnikami posadziliśmy 5 tys. sadzonek w lesie w miejscowości Zbytki koło Rębina;
- 28 października 2011 r. Ekobiałogardziaki - uczniowie Klubu Ekologicznego Naszej Ziemi (20 uczniów) ze SP nr 4 w Białogardzie, w ramach udziału w obchodach „Święta Drzewa”, posadzili 50 sadzonek buka zwyczajnego. Pozyskaliśmy je ze szkółki leśnej prowadzonej przez Nadleśnictwo Białogard;
- Udział w „Święcie drzewa” poprzez aktywne włączenie się w akcję sadzenia drzew na terenie szkoły, to doskonała okazja do kształtowania aktywnych postaw prośrodowiskowych i wyrabiania nawyku odpowiedzialności za swoje zachowanie.
- W roku szk. 2011/2012 w ramach kształtowania świadomości ekologicznej oraz w trosce o środowisko naturalne, 23 uczniów z klas IV – V włączyło się w aktywną ochronę ptaków śpiewających (dziuplaków) wykonując budki lęgowe. Skrzynki lęgowe przeznaczone na gniazda dla sikor, kowalików, szpaków, pleszki, mazurka i wróbla będą służyły ochronie gatunkowej i zachowaniu bioróżnorodności w naszym mieście.

--> EDUKACJA EKOLOGICZNA I PRZYRODNICZA

Osiągnięcia Szkoły Podstawowej nr 4 w Białogardzie w edukacji ekologicznej - cd.

- W roku szkolnym 2007/2008 SP 4 otrzymała **dypłom finalisty** czwartej edycji konkursu „Czysty las”, którego organizatorem jest Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Szczecinku. Konkurs przebiega pod patronatem Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych oraz Prezesa Towarzystwa Przyjaciół Lasu.

Obserwacje mikroskopowe (fot. Arch. J. Grębowskiej)

- W lutym 2012 r. podczas zajęć klubu ekologicznego wyszukane zostały w terenie drzewa pomnikowe tj. szpaler 23 jodeł, 2 dębów szypułkowych i buk zwyczajny w parku przy ul. Stamma. Sporządzona przez uczniów dokumentacja została przesłana do Wydziału Ochrony Środowiska i Zagospodarowania Przestrzennego w urzędzie miasta. Powołanie wytypowanych drzew na pomniki przyrody wpłynie z pewnością na wzrost odpowiedzialności dzieci i ich zaangażowanie w działania na rzecz ochrony przyrody w naszym mieście. Urząd miasta przysłał do szkoły pismo, w którym stwierdza, że zasadne jest objęcie dębów szypułkowych ochroną w formie pomników przyrody. Czekamy na konkretne kroki w podjęciu odpowiedniej uchwały przez Radę Miasta i decyzji w sprawie drzew zinwentaryzowanych w parku – lasku przy ul. Stamma.

- Obecnie uczestniczymy w programie „P&G. Żyj, poznawaj, rozwijaj się” oraz w ogólnopolskim projekcie WWF Polska „Pozwólmy zwierzętom żyć tam, gdzie się urodziły”. W roku szkolnym 2011/2012 koło ekologiczne zostało zarejestrowane jako **KLUB EKOLOGICZNY NASZEJ ZIEMI - „EKOBIĄŁOGARDZIAKI”**, który ma własne **logo** i prowadzi **bloga** na stronie Fundacji nasza Ziemia. Ekolodzy swoimi działaniami wychodzą poza ramy zajęć zachęcając do udziału w różnych akcjach i konkursach swoich rówieśników. „Człowiek jako część ekosystemu, czyli jak pomagać środowisku na co dzień?” - to cykl zadań, które realizowaliśmy w ubiegłym roku. W roku szk. 2012/2013 tematem przewodnim jest „Woda – podstawa życia”. Sprawozdania z wykonanych zadań zamieszczamy na blogu (www.pgrozwiija.pl/blog).

- Szkoła uczestniczy w akcjach ekologicznych „Sprzątanie Świata – Polska”, wiosenne sprzątanie Białogardu, obchodach „Światowego Dnia Ziemi” oraz w takich akcjach jak: „Obserwator Wybrzeża Europy” i „Czyste Plaże Świata”.

To są najważniejsze, ale nie wszystkie działania, które podejmowane są przez uczniów i nauczycieli naszej szkoły w ramach edukacji ekologicznej.

Jolanta Grębowska - nauczycielka SP nr 4 w Białogardzie

Moja filozofia nauczania przyrody

Nauczanie każdego przedmiotu wymaga od nauczyciela stworzenia swojej własnej filozofii pracy z dzieckiem. Pracuję w szkole już wiele lat, zaczynałam jako nauczyciel klas młodszych - nazwa nie ma znaczenia, bo przez lata zmieniała się wiele razy. Nauczyłam się jednej bardzo ważnej rzeczy - z mojego punktu widzenia oczywiście - pokory. Pokory dla programów, podręczników i ludzi, z którymi przepracowałam wiele lat, ale przede wszystkim dla swoich uczniów.

Dziecka trzeba nauczyć się, zanim spróbuje się je uczyć. Moi uczniowie to wyjątkowi obserwatorzy otoczenia, często widzą rzeczy, których ja nie dostrzegam, chociaż już **wiele się od nich nauczyłam**. Niewidoma Monika nauczyła mnie, jak oglądać kolory w lesie po zapachu, albo jak słuchać łąki, aby ją usłyszeć..., Michalinka z pierwszej klasy z fascynacją opowiedziała mi o ekologicznych drzewach w lesie i żukach - itp. Przykładów można by mnożyć wiele, ale najważniejsze jest to, że po latach praktyki nauczanie przyrody zaczynam od tego, co jest blisko na wyciągnięcie ręki, tj. od tego, co może każde dziecko zobaczyć, dotknąć, przytulić, powąchać, spróbować, posłuchać... A może potem kiedyś namaluje piękny obraz korzystając z **palety barw, którą daje natura?**

Zajęcia terenowe na przyrodniczej ścieżce - Uczniowie SP nr 4 w Białogardzie (fot. Arch. J. Grębowskiej)

Uważam, że dzieciom trzeba dać „coś do ręki”, żeby mogły to „coś obrobić” po swojemu, a jako nauczyciel przyrody mam być przewodnikiem. Moją rolą jest wybierać „to coś” tak, aby moi uczniowie z chęcią przychodzili na moje lekcje. To są często zwykłe proste rzeczy, zwykłe proste pytania, które nurtują moich uczniów, a i mnie, kiedy byłam dzieckiem niejednokrotnie spędzały sen z powiek, np. „pisanie sokiem z cytryny, czyli czarodziejskie listy”, albo „leczenie pokrzywą - możliwe czy nie? - lub też, „i co z tą tęczą?”. Odkrywanie tajemnic sprawia ogromną frajdę i daje możliwości poznawania różnych oblicz natury.

Bo natura to nie tylko burze, tornada, wulkany, powódzie, ale także rosnące przez setki lat potężne drzewa, wytrwałe trawy, które z każdym rokiem zabierają kawałek pustyni czy wydmy. I piękna tęcza po wiosennym deszczu, zbocza gór okryte porannym słońcem, babie lato lśniące nad ranem w lesie... Przyroda wpływa na nasze życie, inspirowa nas do działania, **daje radość i wytchnienie** od zgiełku współczesnego świata. Jeśli jej pozwolimy, troskliwie opiekuje się nami, żywi nas, chroni przed niebezpieczeństwem, cierpliwie odkrywa przed nami swoje tajemnice i skarby. Uczy nas pokory i ofiarowuje nam to, co najlepsze - moc ziół, owoców... Kto wie, co komu w duszy gra i gdzie się odnajdzie?

Renata Kołodziej - uczestnik kursu kwalifikacyjny „Przyroda”

--> SZKOLNA EDUKACJA CHEMICZNA

Dociekanie naukowe (odkrywanie) - IBSE

Metoda, którą pracowaliśmy w czasie zajęć koła chemicznego

Dociekanie naukowe (odkrywanie) - IBSE - to metoda uczenia się - nauczania, która pozwala uczniom wystąpić w roli odkrywców - badaczy. Metodę zastosowano w czasie zajęć koła chemicznego ChemFan w Gimnazjum w Chwiramie. Oto kilka słów o niej.

Metodą IBSE pracowaliśmy w czasie zajęć koła chemicznego w naszym gimnazjum. Podczas przeprowadzania eksperymentów w metodzie opartej na dociekanii, zajmowaliśmy się głównie zbieraniem, przetwarzaniem i analizą danych, po to, by odkrywać nowe pojęcia, zasady i prawa, w bardzo podobny sposób i za pomocą podobnych narzędzi, jakimi posługują się naukowcy i praktycy przeprowadzający prawdziwe badania naukowe. W tej metodzie możliwe jest, by coś się nie powiodło lub odbyło niezgodnie z oczekiwaniami - wtedy uczymy się na swoich błędach i pomyłkach.

„Chemia w Szkole” - okładka nr 2/2013 (fot. www.EduPress.pl)

Celem naszych zajęć było badanie katalazy zawartej w wątrobie i ziemniaku - jako katalizatora. Pracowaliśmy w skupieniu i z zainteresowaniem - przecież wyniki, które otrzymaliśmy miały być skonfrontowane z pozostałymi grupami.

Zdjęcia z naszego przedsięwzięcia przedstawiamy na naszej stronie internetowej szkoły. Zachęcamy do pracy metodą IBSE - koło chemiczne ChemFan.

1. Źródło: facebook - dostęp z 18.02.2013

Katarzyna Kurczewska - nauczycielka Gimnazjum w Chwiramie

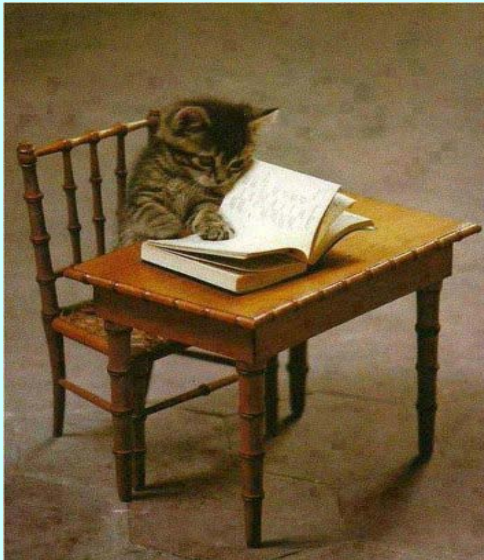
Nauczanie powinno polegać na tym, żeby to, co ma do zaoferowania uczniom, postrzegali oni jako drogocenny dar, a nie jako przykry obowiązek.

(Albert Einstein)

--> POEZJA KOSZALIŃSKICH NAUCZYCIELI

Wiersze o przyrodzie i przedwiośniu

21 marca obchodzony jest **Światowy Dzień Poezji**. Nauczyciele polskiego pewnie o tym pamiętają. A inni? Z tej okazji organizowane są w szkołach i nie tylko, różne poetyckie spotkania, na których deklamuje się lub pięknie czyta wiersze, albo też śpiewa poezję. Komu potrzebna jest dziś poezja? Zapraszamy nauczycieli piszących wiersze do ujawnienia ich na łamach „Nauczycielskiej Edukacji” (Red.).

Czy czytać każdy może? (fot. www.Resim Fotograf)

Leopold Staff - **Przedwiośnie**

Przemija szarość wielkopostna,
budzi się Ziemia letargiczna.
Połowa marca, idzie wiosna,
nie tylko już astronomiczna.

Po gorzkich żalach wnet się ocknie
świat długo chmur okryty kwehem.
Lśnią szyby czyste wielkanocne
i w słońcu pachnie już Józefem:

Józefem, lilią i bocianem,
który coroczną wróci drogą
i na swem kole odzyskanym
stanie chorągwią laskonogą.

- Lidia Nowosad, nauczycielka SP nr 17 w Koszalinie **Barwy przyrody**

W najcudniejsze barwy
przystraja się przyroda
niczego nie marnuje
każdy kolor doda

Bawi się wariacjami
przeróżnych tonacji
w owocach i kwiatach
stosownie do gracji
Fuksja jest mistrzynią
w rzeźbieniu kwiatów
unikatowych i pięknych
prawdziwie przebogatych

Owoce cytrusów
wśród liści zielonych
są przykładem magii
kontrastów szalonych
Jak się nie zachwycić
pięknem niezwyklej natury
obdarzonej przebogato
w unikatowe faktury

Wiosenne mgły przed lasem (fot. www.interia.pl)

--> EDUKACJA MUZYCZNA

Filharmonia Koszalińska zaprasza

W II kwartale 2013 roku Filharmonia Koszalińska im. Stanisława Moniuszki w Koszalinie zaprasza na interesujące, następujące koncerty:

1/ 19 kwietnia 2013 r., piątek godz. 18:30 - **Paderewski kontra Czajkowski**

Dyrygent - Jerzy Kosek, fortepian Paweł Kowalski. W programie: Ignacy J. Paderewski - Koncert fortepianowy a-moll op. 17; Piotr Czajkowski - IV symfonia f-moll op. 36;

2/ 26 kwietnia 2013 r., piątek godz. 18:30 -

Niemiecka muzyka, polskie skrzypce

Dyrygent - Michał Czubaszek, skrzypce - Katarzyna Duda. W programie: Ludwig van Beethoven - Koncert skrzypcowy D-dur op. 61, F. Mendelsson - III symfonia a-moll op. 56 „Szkocka”;

Katarzyna Duda i Michał Czubaszek (fot. www.filharmoniakoszalinska.pl)

3/ 17 maja 2013 r., piątek 18:30 - **Boliwijka w objęciach Amerykanów**

Dyrygent - Ruben Silva, fortepian Marianela Aparacio (Boliwia). W programie: G. Gershwin - Koncert fortepianowy F-dur i Amerykanin w Paryżu; L. Bernstein - Tańce symfoniczne z musicalu „West Side Story”; A. Copland - „Hoedown” z baletu „Rodeo”;

4/ 24 maja 2013 r., piątek godz. 18:30 - **Koncert uczniów**

Dyrygent - Michał Kocimski, Wykonawcami są uczniowie Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych w Koszalinie;

5/ 7 czerwca 2013 r., piątek 18:30 - **Zakończenie sezonu 2012/2013**

Dyrygent - Zbigniew Zając (Kolumbia), gitara - Krzysztof Pelech. W programie: J. Morel „Fantasia de la danza”; J. Linares „Corlos Gustavino” i inne utwory. Zapraszamy! (Red.)

1. www.filharmoniakoszalinska.pl)

Fatamorgana? w Koszalinie

23 marca 2013 r. w Koszalinie, z okazji 20 -lecia premierowego przedstawienia wystawiono ponownie musical „Fatamorgana?”. Media podkreślały, że Adam Sztaba i Marcin Perzyna pokazali, jak robi się dobre widowisko (show). Udział w nim wzięło ponad 70 muzyków z połączonych orkiestr Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych w Koszalinie i muzyków z zespołu Adama Sztaby.

Na scenie występowały różne gwiazdy polskiej estrady, np. Natalia Kukulska i Reni Jusis. Na finał imprezy zaśpiewała Edyta Górniak, która wykonała utwór ze swojej ostatniej płyty i „Litanię” z musicalu „Metro”. Udział w nim wzięła także **Anna Mochnacz**, nauczycielka muzyki w SP nr 4 i doradca metodyczny muzyki CEN w Koszalinie. Pani Anno! Gratulacje! (Red.)

<<-- Fot. Anna Mochnacz (fot. Jacek Imiołek)

--> EUROPEJSKIE PROJEKTY W EDUKACJI

O projekcie „Chcę być wykształciuchem!”

22 września 2012 roku odbyły się w Szkole Podstawowej im. Jana Pawła II w Trzyglowie pierwsze zajęcia edukacyjne w ramach projektu „Chcę być wykształciuchem!”, którego autorkami są wicedyrektor szkoły mgr Joanna Urbańska – Szczygiel oraz pedagog szkolny mgr Beata Kozłowska. Projekt jest skierowany do wszystkich uczniów klas IV – VI i będzie trwał 2 lata.

Projekt swoim zasięgiem obejmie także w roku szkolnym 2013/2014 uczniów obecnych klas III. Łącznie zostaną przeprowadzone 1152 godziny zajęć dydaktycznych.

Celem projektu jest rozwój umiejętności wykorzystania w praktyce wiedzy nabywanej na zajęciach szkolnych. Udział w cyklu 6 modułów zajęć pozwoli wszystkim uczniom lepiej przygotować się do sprawdzianu po szkole podstawowej. Każdy uczestnik projektu uczestniczy w **6 rodzajach zajęć**:

1. Klub Młodego Odkrywcy - wykorzystanie wiedzy przyrodniczej w praktyce;
2. Matematyka ułatwia życie - wykorzystanie wiedzy matematycznej w praktyce;
3. Czytam, bo lubię - zajęcia z czytania ze zrozumieniem oraz poprawnego pisania;
4. Zawód - trudny wybór - zajęcia o zawodach i regionalnym rynku pracy;
5. Komputer ułatwia życie - zajęcia informatyczne z wykorzystania komputera i Internetu w życiu i nauce;
6. Angielski Live - zajęcia wykorzystujące umiejętności językowe w praktyce.

Uczniowie na wycieczce (fot. Arch. SP w Trzyglowie)

Zajęcia odbywają się w soboty (2 w miesiącu) w Szkole Podstawowej w Trzyglowie w godzinach od 9.00 do 14.00. Wszystkie zajęcia są prowadzone przez wykwalifikowaną kadrę pedagogiczną metodami aktywizującymi z wykorzystaniem wielu innowacyjnych pomocy dydaktycznych. Wszyscy uczestnicy projektu są dowożeni na zajęcia pod opieką nauczycieli. Każdy uczeń otrzymał zestaw materiałów papierniczych. Uczniowie mają także zagwarantowane bezpłatne drugie śniadanie.

Uczniowie systematycznie uczestniczący w sobotnich zajęciach projektowych wezmą udział w 4 bezpłatnych wyjazdach edukacyjnych:

- Jednodniowej wycieczce do Szczecina, podczas której zwiedzą Experimentarium oraz Muzeum Techniki i Komunikacji;
- Czterodniowej wycieczce do Warszawy, której program obejmuje m.in. wizytę w Centrum Kopernika, warsztaty w Muzeum Techniki, zwiedzanie Zoo, poznanie słynnych zabytków takich, jak Zamek Królewski, Wilanów, Łazienki;
- Jednodniowej wycieczce do Przelewic, gdzie odbędą się warsztaty w Ogrodzie Botanicznym;
- Trzydniowej wycieczce do Gdyni i na Hel, podczas której uczestnicy wezmą udział w dwudniowych zajęciach warsztatowych w Fokarium oraz zwiedzą Oceanarium.

O projekcie „Chcę być wykształciuchem!” - cd.

W sobotę 08 grudnia 2012 r. odbył się pierwszy z ośmiu wyjazdów edukacyjnych. Czterdziestu trzech uczniów z klas IV-VI pod opieką 5 nauczycieli odwiedziło Szczecin. Celem wyjazdu było utrwalenie wiedzy nabytej podczas sobotnich zajęć edukacyjnych poprzez ćwiczenia praktyczne oraz samodzielne eksperymenty. Najpierw pojechaliśmy do **Experimentarium Eureka**. Jest to specyficzne miejsce, stworzone przez wykładowców i studentów Uniwersytetu Szczecińskiego, gdzie każde dziecko i dorosły może „poczuć na własnej skórze”, czym jest fizyka i jak działają prawa nią rządzące?

Nasi uczniowie własnymi rękami budowali mosty, podnosili jednym paluszkiem 20 kg ciężary, wywoływali pioruny i falę uderzeniową, pokonywali wszechobecną siłę ciężenia, a wszystko to za sprawą odpowiedniego wykorzystania zasad i wynalazków myśli ludzkiej z zakresu fizyki. Każdy z nich mógł przez chwilę poczuć się jak szalony wynalazca i wypróbować na sobie działanie prądu, pomęczyć się próbując pisanie w lustrze czy rozwiązując zagadki logiczne. Próbowanie nie było końca, nikt nie czuł się zmęczony, a obserwowanie innych dawało nam wiele radości.

Uczniowie w muzeum (fot. Arch. SP w Trzyglowie)

Kolejnym miejscem, do którego się udaliśmy było Muzeum Techniki i Komunikacji. Najpierw obejrzelśmy szalenie ciekawą wystawę zgromadzonych tam eksponatów. Zachowane w bardzo dobrym stanie technicznym rowery, samochody, motocykle, tramwaje i autobusy, pozwoliły nam na bliższe zapoznanie się z historią rozwoju polskiej i światowej motoryzacji. Niektóre z nich wzbudziły nasze wielkie zdziwienie, inne nas rozbawiły, a z pewnością wszystkie zaciękawily. Wiele z pokazanych tam aut było rzadkością na polskich drogach, więc prawie każdy z nas sfotografował je na pamiątkę.

Nasza wizyta nie skończyła się na oglądaniu. Dzięki urządzeniom multimedialnym uczniowie mogli sami zaprojektować auto własnego pomysłu, mogli także wyposażyć je w takie urządzenia, które czyniły je przyjaznym środowisku naturalnemu. W specjalnej sali – **Eurece Ruchu** – uczniowie mogli oddać się eksperymentom związanym z ruchem, siłą ciężkości oraz sprawdzić działanie wynalazków związanych z motoryzacją i rozwojem środków transportu. Wszyscy z niecierpliwością czekamy już na kolejny wyjazd, tym razem do Warszawy, który odbędzie się na początku ferii zimowych. Z pewnością przyniesie nam również wiele wrażeń.

--> EUROPEJSKIE PROJEKTY W EDUKACJI

O projekcie „Chcę być wykształciuchem!” - cd.

Uczeń podczas prób (fot. Arch. SP w Trzyglowie)

Dzięki projektowi szkoła wzbogaci się m.in. o nową mobilną pracownię internetową, około 50 pozycji lektur szkolnych, zestawy specjalistycznych przyrządów, pomocy i urządzeń do badań, doświadczeń i eksperymentów z zakresu przyrody i matematyki, programy multimedialne do nauki języka angielskiego, publikacje i programy do nauki szybkiego czytania ze zrozumieniem oraz gry dydaktyczne umożliwiające poznanie popularnych zawodów. Wartość projektu to niebagatelna kwota 428 094 zł, z czego 406 398 zł stanowi dofinansowanie ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Uczniowie podczas zabawy (fot. Arch. szkoły)

Uczestnicy programu mają także **zajęcia wyjazdowe w Gryficach**, których celem jest poznanie lokalnego rynku pracy i jego potrzeb. Podczas tych zajęć uczniowie poznają „od podszewki” gryfickie zakłady pracy i dowiadują się, jakie predyspozycje i wykształcenie są potrzebne do wykonywania zawodu piekarza, mechanika, strażaka, fryzjerki, weterynarza, lekarza, kosmetyczki, ratownika medycznego itd.

Szeroki wachlarz zajęć, nowoczesne metody nauczania oraz bogactwo środków dydaktycznych przyczynią się do wzbogacenia wiedzy uczestników projektu, pomogą im nauczyć się jej praktycznego wykorzystania w życiu codziennym i zapewnią lepszy start w gimnazjum. Dzięki wyjazdom edukacyjnym uczniowie będą mieli okazję nabywać wiedzę wykorzystując najnowocześniejsze, multimedialne środki dydaktyczne, co z pewnością bardzo uatrakcyjni proces kształcenia.

Beata Kozłowska - pedagog szkolny SP w Trzyglowie, specjalista ds. dydaktycznych projektu

--> PODSTAWY NEURODYDAKTYKI

Problem, który warto rozważyć!

Jak Internet zmienia ludzki mózg i naszą umysłowość?

Internet, telewizja i inne media są dziś na językach milionów, jak kiedyś o pogoda. Media rozwinęły się do postaci imperium. Niektórzy twierdzą, że nas oglupiają i gorszą, nie tylko dzieci. Czy faktycznie manipulują umysłami? Czy Internet, obecna telewizja uczą, wychowują, czy może oglupiają? Co świadczy o szkodliwym ich wpływie na zdrowie i umysł ludzi? Czy one zmieniają ludzki umysł?

Intrygujące pytania:

- Czy częste korzystanie z Internetu nas zmienia?
- Jeśli on zmienia nasz mózg i umysł, to czy są to przemiany znaczące?
- Czy są to zmiany korzystne czy też niekorzystne dla człowieka?
- Czy i jak zmiany te odbijają się na uczeniu się, edukacji i szkole?
- Jeśli Internet zmienia w dużym stopniu ludzki mózg, to jak to odbije się na przyszłych pokoleniach?

Interesujące odpowiedzi

Interesujące odpowiedzi na ww. pytania można znaleźć w książce Gary SMALL, Gigi VORGAN, *iMózg. Jak przetrwać technologiczną przemianę współczesnej umysłowości?* Warto przeczytać!

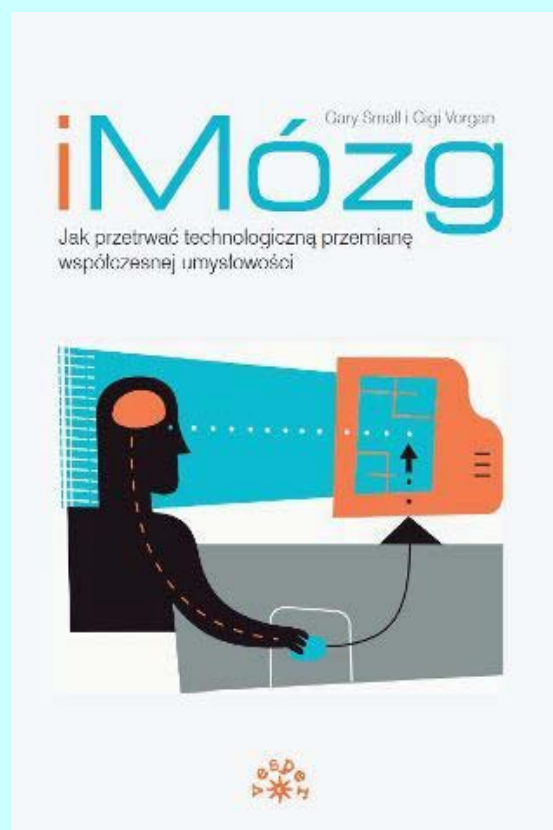
Istotne konsekwencje Internetu

Istotną konsekwencją zanurzenia młodego pokolenia w medialnym świecie, w szczególności w Internecie, jest to, że długotrwały kontakt z Internetem spowodował **zmiany w neuronalnej budowie mózgu** u notorycznych internautów - jak twierdzi dr Gary Small, neurolog, specjalista ds. funkcji mózgu, dyrektor Ośrodka Badań nad Starzeniem się w Uniwersytecie Kalifornijskim w Los Angeles. Píše o tym w swojej najnowszej, napisanej wspólnie z żoną Gigi Vorgan, wydanej w listopadzie 2008 roku w USA i przełożonej już na język polski książce.

Intelekt hipertekstowy

Internauci są różni, niektórzy korzystają z niego codziennie. Problem tu wskazany dotyczy tych notorycznych. Zmiany te u młodych ludzi są niekorzystne, powodują powstawanie tzw. **hipertekstowych umysłów**, co oznacza zmianę sposobu myślenia z dotychczasowego linearnego na wielowątkowy.

Są oni przy tym niezdolni do głębszej refleksji, nie potrafią wyciągnąć ogólnych wniosków czy przyjąć szerszego widzenia. Szerzej scharakteryzował to Piotr Górecki (2008) w artykule pt. **Mózg w sieci**. Warto przeczytać!

Okładka książki (fot. www.interia.pl)

Problem, który warto rozważyć!

Jak Internet zmienia ludzki mózg i naszą umysłowość?- cd.

Internetowe pokolenie

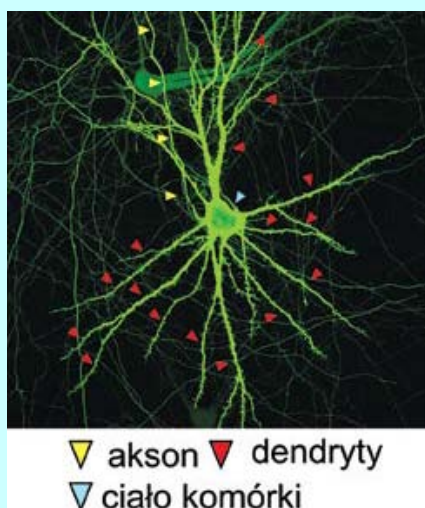
Internetowe pokolenie zapamiętuje mnóstwo informacji, ale **nie potrafi ich interpretować** ani zrobić z nich użytek - w rezultacie coraz mniej ludzi jest zdolnych do tak dziś cenionej kreatywności. U dzieci sieci, mózg „odłącza korę przedczołową, część odpowiedzialną za empatię, altruizm i tolerancję. W efekcie człowiek obojętnieje na to, co nie dotyczy go osobiście. Opisała to niedawno w czasopiśmie „Focus” Joanna Nikodemowska (2011) w artykule pt. ***Jak nas psuje Facebóg***. Wskazała, że poważne problemy pojawiają się z komunikowaniem swoich uczuć, rozumieniem cudzego punktu widzenia i utrzymywaniem prawidłowych relacji społecznych. Młodzi ludzie, zanurzeni w internetowym świecie od dzieciństwa, coraz bardziej przypominają chorych na autyzm.

Informacja przetwarzana na 2 sposoby

Informacje docierają do nas w różny sposób, dzięki różnym zmysłom do mózgu. On je przetwarza. Po raz pierwszy w dziejach ludzkości **żyją dwa pokolenia** - stwierdzają G. Small i G. Vorgan (2011). Różnią się one neuronalną budową mózgu i sposobem przetwarzania informacji. Między pokoleniem cyfrowych tubylców i imigrantów wytworzyła się potężna „luka mózgowa” (ang. brain gap). Charakteryzując współczesne różnice międzypokoleniowe podkreślają, że „**Przepaść między mózgami** odnosi się jednak do różnic znacznie głębszych niż zwykle międzypokoleniowe kontrowersje co do gustów i wartości. Wskazują na ewolucyjną zmianę w oprządkowaniu dzisiejszych młodych umysłów - zmianę w sieciach neuronalnych, które są fundamentalnie inne od tych, jakimi dysponują rodzice i dziadkowie” (Small i Vorgan 2011).

-
1. DESMURGET M., *Teleoglupianie. O zgubnych skutkach oglądania telewizji (nie tylko przez dzieci)*. Warszawa: Wydaw. „Czarna Owca” 2012.
 2. GÓRECKI P., *Mózg w sieci*. „Newsweek Polska” 2008 nr 24, s. 51.
 3. MORBITZER J., *O medialnym uczniu i nowej szkole - refleksje pedagogiczne* (w tym: Oddziaływanie Internetu na mózg ludzki) [w:] PAWELSKI L. (red.), *Kapitał ludzki w edukacji*. Szczecinek: Wydaw. PSNT 2012, s. 71-85.
 4. NIKODEMSKA J., *Jak nas psuje Facebóg*. „Focus” 2011 nr 2/185, s. 34.
 5. SMALL G., VORGAN G., *iMózg. Jak przetrwać technologiczną przemianę współczesnej umysłowości?* Poznań: Wydaw. Vesper, 2011.
 6. www.rynekzdrowia.pl - *Internet zmienia mózg* - dostęp z 30.09.2012.

dr Julian Piotr Sawiński - CEN Koszalin

Neuron mózgu (fot. www.EduPress.p)

Praktyczna nauka zawodu w aspekcie lewej i prawej półkuli mózgu

Rzeczywistość nauk neurodydaktycznych takich jak: neurolingwistyka, neuropsychologia, neurofizjologia, neuroanatomia, neuropedagogika, stała się możliwa dzięki rozwojowi technologii badawczych na żywym, funkcjonującym mózgu. Technologie badawcze jak: pozytonowa tomografia emisyjna, magnetyczny rezonans jądrowy, magnetoencefalografia umożliwiły bezinwazyjną obserwację pracy mózgu.

Możliwość bezpośredniej obserwacji mózgu pozwala nam określić, które obszary mózgu uaktywniają się podczas nauki. Możemy w ten sposób określić, w jakich sytuacjach mózg najłatwiej pobiera informacje i najlepiej zapamiętuje. Mając takie informacje można stwierdzić jak efektywnie uczyć się i jak najlepiej uczyć ucznia.

Według Małgorzaty Taraszkiewicz (2010): *osobista strategia uczenia się w znacznym stopniu jest uwarunkowana programem neurologicznym – danym przez naturę, dotyczy to zwłaszcza:*

- dominacji półkul mózgowych,
- preferencji sensorycznych,
- pełnego profilu dominacji,
- niewygaszonych odruchów pierwotnych,
- profilu inteligencji wielorakich.

Chciałbym się zająć krótko tematem związanym z dominacją półkul mózgowych i jej wpływem na uczenie się. Mózg ludzki składa się z dwóch półkul i ciała modelowego łączącego obie półkule. Każda z tych części mózgu pełni odmienne funkcje. Każda półkula w specyficzny sposób przetwarza docierające do niej informacje. *Między dziewiątym a piętnastym rokiem życia następuje pełna specjalizacja półkul¹*. Przy czym jedna z nich staje się dominująca. Oznacza to, że osoby o różnych półkulach dominujących tę samą informację przyjmują, rozumieją i zapamiętują w inny sposób. *Prawopółkulowy lub lewopółkulowy typ funkcjonowania i uczenia się to zupełnie inne sposoby funkcjonowania (1).*

Chociaż rozgranicza się pracę półkul - to należy mieć na uwadze, że mózg jest jednostką autonomiczną. Zawsze pracują obie półkule, tylko nie obie jednakowo intensywnie. Zależnie od rodzaju bodźca uaktywnia się jedna z półkul, a dominacja jednej z półkul powoduje to, że uczący się preferuje właściwe dla siebie bodźce, a inne ignoruje, lub przyjmuje słabo.

Aby efektywniej pracować z uczniami należy rozróżnić ich preferencje w tym zakresie.

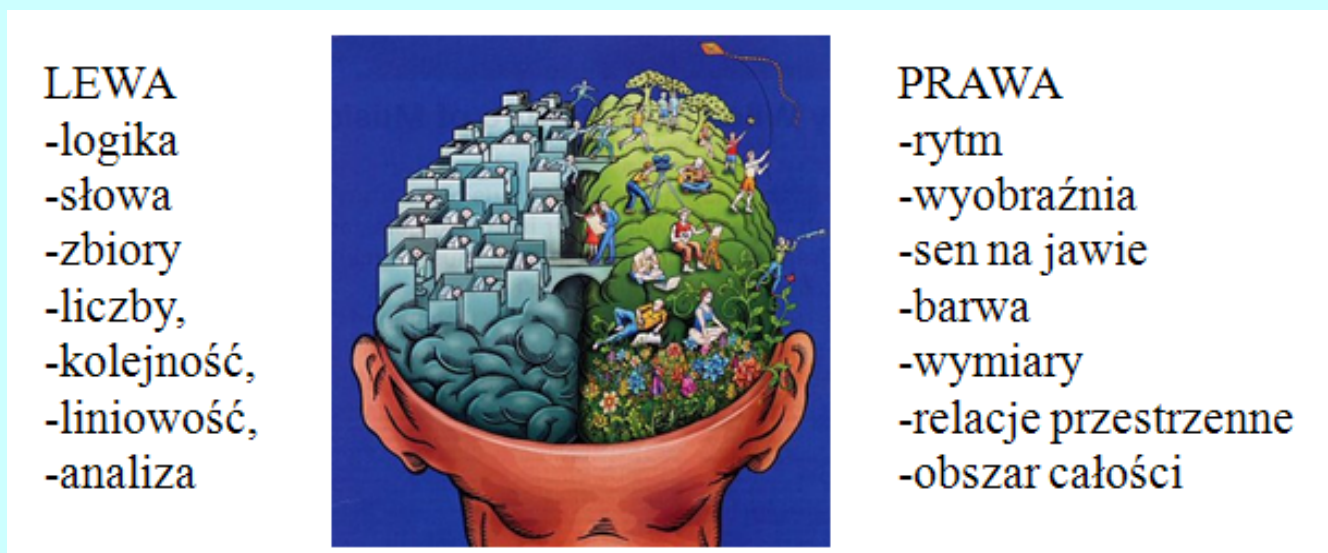
Ludzie z dominującą półkulą lewą (kiedy aktywniejsza jest lewa półkula) preferują analizę, szczegóły, konkretne treści i zadania. Cechuje ich podejście intelektualne, chłodne, ocena bez angażowania emocji logiczne, naukowe myślenie (logika sekwencyjna), punktualność, staranność. Myślą o przyszłości. Przywiązani są do norm, zasad i wzorów. Robią to, co powinni, co muszą. Są ambitni i nastawieni na wyniki. Raczej odtwarzają (1).

Na podstawie tej charakterystyki można stwierdzić, że uczeń taki najlepiej nadaje się do kształcenia w zawodzie, gdzie wymaga się dokładności, powtarzalności, logicznego myślenia, nie ma miejsca na dowolność, luz i spontaniczność. Wydaje się, że taki uczeń nie powinien mieć trudności w nauce. Taki typ ucznia jest najbardziej pożądany w szkole. Charakter zajęć, sposoby sprawdzania wiedzy, takim uczniom odpowiadają. Uczniowie uzyskują wysokie wyniki w szkole, co nie znaczy, że są lepsi od uczniów z dominującą prawą półkulą. *Ludzie z dominującą półkulą prawą preferują ruch, muzykę, obrazy, emocje, zabawę. Cechuje ich logika mozaikowa, poczucie humoru, wyobraźnia i kreatywność. Myślą promieniście, „wybuchowo”. Łamią normy i wzory, zmieniają je. Kierują się intuicją. Nie przejmują się czasem i obowiązkami. Funkcjonują w perspektywie „tu i teraz”. Robią to, co lubią. Są nastawieni na relacje. Tworzą¹.*

--> NOWOCZESNE KSZTAŁCENIE ZAWODOWE

Praktyczna nauka zawodu w aspekcie lewej i prawej półkuli mózgu - cd.

Są to szczególnie uczniowie zwłaszcza w praktycznej nauce zawodu. Podczas praktycznej nauki zawodu uczniowie powinni mieć zorganizowane zajęcia ze szczególnym uwzględnieniem metod praktycznych, a więc dużo zmieniających się sytuacji, swoboda w podejmowaniu decyzji, pewna elastyczność w kwestii obowiązków i wymagań. Lubią dużo ruchu i swobodne wypowiedzi.

Ryc. 1: Zadania półkul mózgowych (1)

Należy zauważyć, że szkołami zawodowymi powinni interesować się uczniowie o lewej dominującej półkuli i że największy udział w uczeniu się i zapamiętywaniu mają aktywne metody nauczania związane z działaniem. Siedząc na wykładzie niewiele się nauczymy. Najwięcej przyswajamy będąc w ruchu. Uważam, że zajęcia praktyczne w nauczaniu zawodu stwarzają doskonałą sytuację na uczenie ucznia poprzez angażowanie obu jego półkul mózgu. Nauczyciel pracując z małą grupą uczniów, tworząc małe zespoły ćwiczeniowe powinien aranżować dynamicznie zmieniające się sytuacje szkoleniowe poprzez stosowanie różnorodnych metod nauczania, które zaangażują wszystkich uczniów. Przy małej grupie uczniów nauczyciel ma możliwość częstego kontaktu z każdym uczniem. Stosowanie praktycznych metod nauczania, jakimi są metody oparte na działaniu: **pokaz z instruktążem, ćwiczenia laboratoryjne, ćwiczenia przedmiotowe, ćwiczenia produkcyjne, metoda projektów, metoda przewodniego tekstu** - stwarzają dogodne warunki dla każdego ucznia.

W ten sposób nauczyciel ma możliwość bezpośredniego kontaktu z uczniem i na bieżąco korygować jego poczynania na zajęciach. Uczeń staje się aktywnym uczestnikiem zajęć. Od nauczyciela zależy, czy jego zajęcia staną się dla ucznia atrakcyjne i zajmujące, czy będzie aktywnie wspierał działania ucznia. Należy dodać jeszcze fakt, że uczeń ma kontakt z bogatym wyposażeniem pracowni (surowce, narzędzia, przyrządy, maszyny, oprogramowanie, dokumentacja). Na zajęciach praktycznych uczeń może w pełni skonfrontować swoją wiedzę z praktyką. Sama wiedza bez praktyki jest dla ucznia obojętna, mało go interesuje, nie skłania go do wysiłku, aby ją zdobyć.

Wiedza o odmiennym funkcjonowaniu uczniów z różną dominacją półkul mózgowych pozwala nauczycielowi na dostosowanie się do ucznia i wykorzystania tej wiedzy do lepszej pracy z nim.

1. PLEWKA Cz., TARASZKIEWICZ M. *Uczymy się uczyć*. Szczecin: Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, 2010.

--> **NEURODYDAKTYKA - SEMINARIUM**

Neurodydaktyka - szansą na lepsze efekty uczenia się --> Seminarium dla innowacyjnych nauczycieli

Zapraszamy nauczycieli na seminarium o zasadach neurodydaktyki. 8 grudnia 2012 r. Centrum Edukacji Nauczycieli w Koszalinie zorganizowało pierwsze spotkanie - seminarium dla zainteresowanych, innowacyjnych nauczycieli nt. wykorzystania w szkolnej praktyce zasad neurodydaktyki.

Cele seminarium obejmowały:

1. Wyjaśnienie neurologicznego uzasadnienia edukacji;
2. Uzasadnienie istoty uczenia się przyjaznego ludzkiemu mózgowi;
3. Przedstawienie głównych obszarów i adresatów neurodydaktyki;
4. Wskazanie wybranych problemów neurodydaktyki jako edukacji przyszłości.

Zagadnienia

1. Edukacja uzasadniona neurologicznie.
2. Uczenie się przyjazne ludzkiemu mózgowi.
3. Główne obszary i adresaci neurodydaktyki.
4. Problemy neurodydaktyki jako edukacji przyszłości

Zagadnienia

1. Edukacja uzasadniona neurologicznie.
2. Uczenie się przyjazne ludzkiemu mózgowi.
3. Główne obszary i adresaci neurodydaktyki.
4. Problemy neurodydaktyki jako edukacji przyszłości

Miejsce i termin seminarium

- Miejsce: siedziba CEN w Koszalinie, ul. Ruszczyca 16
- Warunkiem uczestnictwa było wcześniejsze elektroniczne zgłaszanie swego udziału. Udział bezpłatny.
- Czas: sobota - godz. 9:00 - 12:45
- Prowadzący: dr Julian Piotr Sawiński

Model ludzkiego mózgu (fot. www.gk24.pl)

Ciekawy artykuł! Magdalena GOETZ, *Stres nasz powszedni*. „GN” 2013 nr 11

„Szkola ma całkiem sporo możliwości pozytywnego wpływania na odczuwanie stresu przez uczennice i uczniów. Po pierwsze, może starać się zmniejszać niektóre jego przyczyny (...)” (1)

Specjaliści i media w ostatnim czasie nie tylko zwracają uwagę, ale wręcz biją na alarm – polskie dzieci i młodzież doświadczają coraz silniejszego stresu, nie potrafią sobie z nim poradzić i coraz częściej odczuwają jego negatywne skutki, łącznie z tymi najbardziej dramatycznymi, jak zaburzenia lękowe, zaburzenia osobowości czy depresja. Problemy mogą dotyczyć zarówno uczniów i uczennic mających trudności z nauką, jak i osiągających bardzo dobre wyniki. To, co ich łączy, to większa podatność na stres lub trudna sytuacja zewnętrzna. Problem zasygnalizowaliśmy już w poprzednim numerze („Stres i trudności szkolne”, GN nr 11 z 13 marca). (...)

Dydaktyczne schematy trzeba burzyć

Dobry nauczyciel myśli i pracuje nad poznawczą ciekawością uczniów, zaciekawia, zaskakuje, intryguje i koncentruje. Dobrze jest burzyć dydaktyczne schematy planowania i realizacji zajęć oraz stale pracować nad sobą. Prowadząc zajęcia warto reagować na oczekiwania odbiorców, zaintrygować ich tematem, wywołać faktyczną aktywność uczących się, bo jak aktywizować - to skutecznie.

Dobrze jest reagować na oczekiwania

Do roli nauczyciela się dorasta - to oczywiste. Nawet widoczne gołym okiem pedagogiczne talenty wymagają starannej pracy, cierpliwości i stałej pracy nad sobą. Dobrze pamiętam wiele swoich lekcji biologii i geografii, a także szkoleń i warsztatów z nauczycielami. Często zaczynały się dla uczestników intrygująco. Chodziło o **wywołanie zaskoczenia**, skupienia i zdziwienia. Lekcję czy szkolenie zaczynałem od podania tematu - problemu. Pytałem, jakie oczekiwania mają uczniowie czy nauczyciele, co do tego tematu. Zwykle nic lub niewiele mówią, ale jeśli np. w temacie: „Budowa i życie chrabąszcza” - oczekują czegoś innego, niż przewiduje standard tematu - to reaguję na ich oczekiwania i zmieniam kolejność zaplanowanych zadań.

Dodatnie nastawienie

Dobrze jest wiedzieć, po co idzie się na szkolenie czy daną lekcję. Oczekiwanie może wyostrzyć trafna informacja, zachęta, zaintrygowanie lub konkretna, uświadomiona potrzeba. Można też temat lekcji zapowiedzieć wcześniej i zachęcić aktywnych do przygotowania materiałów na nową lekcję lub wręcz zaprojektowanie jej fragmentu. Skonkretyzowane oczekiwanie przecież wzmacniają **pozytywne nastawienie** i budzą zaciekawienie zagadnieniem. To one koncentrują nasze zmysły, uwagę, emocje i myśli.

Dobre kompetencje, bo osobiste

Dziś wielu uznaje kluczowe kompetencje ogólne i przedmiotowe uczniów za najważniejszą ideę i priorytetowy cel współczesnej edukacji. Są to te ważne, złożone umiejętności wyższego rzędu, które mają osobisty aspekt oraz scalają w całość wiele różnych podrzędnych umiejętności. Umożliwiają one uczniom sprawne funkcjonowanie w zmieniającym się dynamicznie świecie. Stały się one szczególnie ważne w związku z postępującą globalizacją, demokratyzacją życia i rozwojem nowoczesnych technologii TIK.

Dobry priorytet - uczenie się

Dla przypomnienia, warto wspomnieć, że te nowe i trudne wyzwania wymagają od nas, nauczycieli wszystkich przedmiotów nauczania, akcentowania spraw humanistycznych i kompetencyjnych w szkolnej edukacji, czyli:

- 1/ akcentowania w edukacji uczenia się - np. biologii czy geografii,
- 2/ promowania samodzielności ucznia i znaczenia ludzkich dążeń do samorealizacji,
- 3/ podniesienia na piedestał osobistego rozwoju ucznia - człowieka,
- 4/ ukazywania sensu aktywizmu, czyli bycia aktywnym w grupie, we wspólnocie,
- 5/ potrzeby wykorzystywania nowych technologii TIK w edukacji,
- 6/ podkreślania ważności społecznych relacji między uczniami i szacunku do ludzi.

Dobrze jest, oczywiście, poszerzyć i pogłębić ww. zagadnienia dotyczące uczniowskiego uczenia się, bo to ono jest sednem organizacji zajęć i lekcyjnej pracy. Szerzej o tym jest w artykule „**Biologią można zainteresować każdego**” („Biologia w Szkole” 4/2012). Warto przeczytać!

Dydaktyczne schematy trzeba burzyć - cd.

Dydaktyczne schematy

Dziś więc trzeba śmiało burzyć proponowane przez dotychczasową dydaktykę (sam jestem i czuję się dydaktykiem biologii) dydaktyczne schematy, np. dotyczące struktury lekcji np. biologii czy przyrody. W celu kształtowania kluczowych kompetencji uczniów, oczekuje się od nauczycieli, aby zmienili nawet zasady działania i strukturę lekcji. Zdaniem np. dr Andrzeja Laskowskiego, które przedstawił w artykule pt. **"Dziwienie się i pytanie. Zaniedbany w edukacji obszar aktywności poznawczej dzieci (...)"** - lekcja teraz powinna zawierać następujące etapy: **zaangażowanie, badanie, przekształcanie, prezentację i refleksję.**

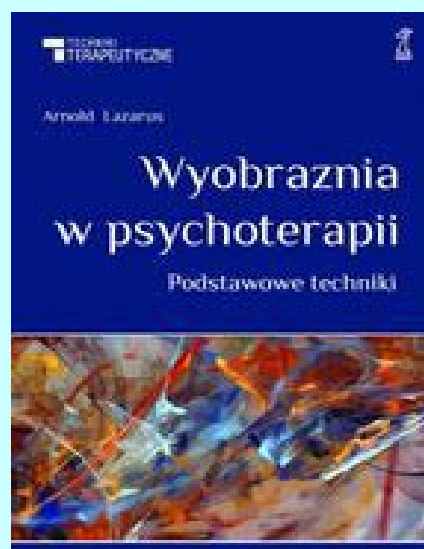
Autor tego artykułu także przypomina, że: (...) wszystko to zakłada, że **każdy uczeń jest aktywnym** podmiotem zajęć, bo to on ma się uczyć, wykonywać różne czynności - być aktywnym, ciągle zajęтым, uważnym i myślącym i po lekcji zmęczonym, a nie odwrotnie. Przecież, jedynie intensywna i wielostronna aktywność ucznia prowadzi do rozwój jego umiejętności, struktur mózgowych, pamięci i uczuć. Warto także pamiętać o uwalnianiu i rozwijaniu uczniowskiej fantazji oraz wyobraźni.

Julian Piotr Sawiński - Koszalin

Ciekawa książka: Arnold A. LAZARUS, *Wyobrażenia w psychoterapii*

Wyobrażenia i fantazja mają wielkie znaczenie w życiu człowieka, także w uczeniu się. Niedawno Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, wznowiło ciekawą książkę, która z pewnością zaciekawi nauczycieli, w szczególności tych, którzy myślą o akcentowaniu kreatywności uczniów i rozwijaniu ich wyobraźni.

Arnold A. Lazarus - to jeden z najbardziej wpływowych psychoterapeutów na świecie, proponuje korzystanie z wyobraźni jako narzędzia do pracy nad sobą i pokonania wielu trudności psychicznych pojawiających się w życiu codziennym. Pokazuje między innymi, jak radzić sobie z ograniczeniami w relacjach z innymi, budować poczucie własnej wartości, uwalniać się od lęków, fobii, nałogów, radzić sobie z depresją i zaburzeniami emocjonalnymi oraz wieloma innymi problemami dotyczącymi dorosłych i dzieci.

Okładka książki (fot. www.google.pl)

Na podstawie wielu przykładów, autor ww. książki przekonuje czytelników, że można w prosty sposób wpływać na własne samopoczucie. Wskazuje, w jaki sposób modyfikując w wyobraźni przebieg różnych życiowych sytuacji, może wpływać na swoje samopoczucie. Proponowane techniki terapeutyczne są uderzająco proste, a ich zaletą jest to, że można je stosować samodzielnie w domu lub innych warunkach (2). Warto przeczytać! (Red.)

-
- 1.LAZARUS A. A., *Wyobrażenia w psychoterapii*. (przekł. Mirosław Przyłipiak) Sopot: Wydaw. GWP, 2011, wyd. II.
 - 2.www.google.pl - dostęp z 21.02.2013.

--> KOSZALIŃSKIE RÓŻE I KAKTUSY 2012

Koszalińska „Róża i Kaktus Roku 2012”

Róża jest najpiękniejszym kwiatem, symbolem piękna i szlachetności. Od kilka lat w Koszalinie organizowany jest plebiscyt i przyznaje się Różę Roku oraz Kaktusa Roku. Tegoroczna edycja plebiscytu utwierdziła organizatorów w przekonaniu, że z roku na rok budzi on coraz większe zainteresowanie mieszkańców miasta. Oto tegoroczne wyniki.

Róża Roku 2012 dla Adama Ostaszewskiego

Uczestnicy tegorocznego plebiscytu Różę Roku 2012 przyznali **Adamowi Ostaszewski**, a Kaktusa Roku 2012 prezydentowi Piotrowi Jedlińskiemu. Losy obu trofeów ważyły się do ostatnich godzin głosowania i jak zwykle ostateczne rozstrzygnięcia zapadły w emocjonującej końcówce. Przy okazji okazało się, że zdecydowanie bardziej lubicie nagradzać niż karać. W plebiscycie oddano **łącznie 2528 głosów**, z czego prawie 1900 typowań dotyczyło przyznania Róży. Świadczy to o tym, że ludzie potrafią dostrzegać zasługi i zdecydowanie bardziej lubią nagradzać niż karać, chociaż na błędy też nie pozostają obojętni (1).

Płonąca róża (fot. www.interia.pl)

Zdobywca Róży

W tej właśnie kategorii pasjonujący bój stoczyli **Adam Ostaszewski, Stefan Romecki i Ryszard Szulc**. Przypomnijmy, za jakie dokonania panowie byli nominowani: Adam Ostaszewski - radca prawny, zgłoszony był do udziału w plebiscycie za obronę praw lokatorów i lokalizacji pomnika Byliśmy-Jesteśmy-Będziemy na Rynku Staromiejskim; Stefan Romecki - za nieustającą, bezinteresowną działalność na rzecz najbardziej potrzebujących, a Ryszard Szulc - został dostrzeżony jako inicjator, pomysłodawca i koordynator budowy hospicjum w Koszalinie, od lat aktywnie i bezinteresownie zaangażowany w działalności na jego rzecz. Zwycięzca mógł być jednak tylko jeden i to właśnie Adamowi Ostaszewskiemu przyznaliście palmę pierwszeństwa, oddając na niego najwięcej głosów w SMS-ach, telefonicznie i mejlem (1).

Zdobywca Kaktusa

W walce o Kaktusa Roku 2012 równie pasjonującą potyczkę stoczyli natomiast Piotr Jedliński i Jakub Kowalik. Ostatecznie kolczaste trofeum zdobył prezydent miasta. Panowie byli nominowani: **Piotr Jedliński** - prezydent Koszalina, za zerową umiejętność rozmawiania z mieszkańcami i ignorowanie ich zdania w sprawie pomnika BJB oraz sposobu rozliczania opłat za śmieci, **Jakub Kowalik** - przewodniczący koła Młodych Demokratów - zasłynął porównaniem wyborczego anturażu radnej PiS Anny Mętlewicz (odsłonięte ramiona na plakacie wyborczym) do "gwiazdy" filmów erotycznych, która ubiegała się o fotel burmistrza w lokalnych wyborach we Włoszech (1).

Głosy nie tylko z Polski

Tegoroczna edycja utwierdziła w przekonaniu, że rośnie zainteresowanie tym plebiscytem. W głosowaniu brali udział nie tylko koszalinianie, ale też osoby z innych miast Polski. Odnotowano również głosy z zagranicy - z Holandii, Norwegii, a nawet z Kataru. Za rok - kolejne starcie o Różę i Kaktusa Roku (1)

1. Źródło: www.mmkoszalin.eu - Przyznaliście Różę i kaktusa Roku 2012.

--> EDUKACJA OBYWATELSKA - SZKOLNE KONKURSY

Konkurs historyczny dla młodzieży

Muzeum Historii Polski organizuje w tym roku konkurs historyczny dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Organizatorzy zachęcają uczniów tych szkół do **odnalezienia i opisanie osób**, które miały wpływ na wychowanie młodych ludzi w II Rzeczypospolitej. Może to być nauczyciel, drużynowy, działacz społeczny czy duchowny. Opisana postać powinna być związana z regionem, czyli własną małą ojczyzną. Może to być też osoba, która przed II wojną mieszkała na terenie II RP, a dziś związana jest z innym miejscem.

Projekt realizuje Muzeum Historii Polski, Fundacja Banku Zachodniego WBK oraz Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna im. L. Schillera w Łodzi. Nagrodą dla laureatów konkursu są **warsztaty w łódzkiej „filmówce”**. Młodzi ludzie spróbują swoich sił jako scenarzyści, reżyserzy, operatorzy. Zwieńczeniem ich pracy będzie filmowy pokaz w jednym z warszawskich kin oraz liczne nagrody rzeczowe (1,2). Może warto spróbować? (Red.)

1. KK, *Rozmaitości: MHP zaprasza!*, „GN” 2013 nr 8 - z 20.02.2013, s. 18.

2. Źródło: www.edukacja.muzhp.pl

Zaśnieżony Koszalin w marcu 2013 (fot. M. Józkow - [www.I love Koszalin](http://www.IloveKoszalin.pl))

Europejski Rok Obywatela

Rok 2013 został oficjalnie ogłoszony Europejskim Rokiem Obywateli. Minęło już przeszło 20 lat, od kiedy wprowadzono obywatelstwo Unii Europejskiej. Obchody ERO będą skupiać się na weryfikacji dotychczasowych osiągnięć dla obywateli, jak i zaspokojeniu ich oczekiwań na przyszłość. Zaplanowane na cały rok imprezy poświęcone będą wyjaśnianiu, w jaki sposób obywatele mogą bezpośrednio korzystać ze swoich praw w UE, a także informowaniu o związanych z tym zagadnieniach politykach i programach. Obchody ERO zachęcą również do ogólnounijnej debaty z udziałem obywateli na temat tego, jak UE powinna wyglądać w przyszłości i jakie reformy potrzebne są dla poprawy ich codziennego życia (1,2).

1. <http://schuman.pl>

2. http://europa.eu/index_pl.htm

Psychologia. Socjologia - wydawnicze nowości BP CEN - cz. II

1/17. Harder, Arlene

Jak spełnić marzenia: 9 pytań, które zmieniają Twoje życie / Arlene Harder; przekł. Marlena Dąbrowska. - Wyd. 1 w jęz. pol. - Sopot: Gdańskie Wydaw. Psycholog., 2011. - 197 s.; 21 cm
Samorealizacja - poradnik; Samopoznanie - poradnik *Sygn.* 235579

2/18. Herzyk, Anna

Neuropsychologia kliniczna wobec zjawisk świadomości i nieświadomości / Anna Herzyk. - Wyd. 1, 1 dodr. - Wwa: Wydaw. Nauk. PWN, 2012. - 269, [3] s.: il. ; 21 cm. - (Wykłady z psychologii / Wydaw. Nauk. PWN)
Neuropsychologia - podręcznik akademicki; Psychologia kliniczna - podręcznik akademicki; Świadomość - zaburzenia - podręcznik akademicki; Nieświadomość - podręcznik akademicki *Sygn.* 235433, 235434

3/19. Interpersonalna

Interpersonalna trauma: mechanizmy i konsekwencje / red. nauk. Agnieszka Wider-Wysoczyńska, Alicja Kuczyńska; [aut. Anna Maria Arendarczyk et al.]. - Wwa: "Difin", 2011. - 456 s.: il. ; 23 cm. - (Engram)
Dziecko maltretowane - psychologia; Przemoc - psychologia; Dziecko krzywdzone emocjonalnie - psychologia; Dorosłe dzieci alkoholików - psychologia; Stres pourazowy - psychologia; Ofiary przestępstw - psychologia; Stres pourazowy a dziecko; Stres pourazowy a alkoholizm; Przestępstwo przeciw wolności seksualnej i obyczajności - psychologia *Sygn.* 235466, *czyt.*235465 10

4/20. Kapalka, George M.

Niegrzeczne dzieci: 9 kroków do posłuszeństwa: praktyczny przewodnik / George M. Kapalka; przekł. Justyna Trojnar. - Wyd. 1 w jęz. pol. - Sopot: Gdańskie Wydaw. Psycholog., 2012. - 239, [1] s.; 21 cm
Dziecko trudne - wychowanie - poradnik; Dziecko trudne - psychologia - poradnik *Sygn.* 235581, *czyt.*235580

5/21. Kofta, Krystyna (1945-)

Jak zdobyć, utrzymać i porzucić mężczyznę : nowe spojrzenie / Krystyna Kofta. - Wyd. 3. - Wwa: "W.A.B.", 2011. - 364, [4] s. : il. ; 20 cm
Małżeństwo - psychologia ; Mężczyzna - psychologia ; Kobieta - psychologia ; Stosunki interpersonalne - psychologia *Sygn.* 235623

6/22. Konecki, Krzysztof

Słownik socjologii jakościowej / Krzysztof T. Konecki, Piotr Chomczyński. - Wwa : "Difin", 2012. - 350 s. ; 23 cm. - (Engram)
Socjologia - metodologia - słownik *Sygn.* *czyt.*235516

7/23. Krasowicz-Kupis, Grażyna

SLI i inne zaburzenia językowe / Grażyna Krasowicz-Kupis. - Sopot : Gdańskie Wydaw. Psycholog., 2012. - 183 s. : il. ; 24 cm. - (Cognitive Neuroscience : od badań mózgu do praktyki psychologicznej)
Mowa - zaburzenia ; Mózg - fizjologia - zaburzenia ; Dziecko - rozwój psychofizyczny - zaburzenia ; Dziecko - język - badanie *Sygn.* 235598, *czyt.*235597

8/24. Kubitsky, Jacek (1944-)

Psychologia migracji / Jacek Kubitsky. - Wwa : "Difin", 2012. - 142 s. ; 23 cm. - (Engram)
Komunikacja międzykulturowa ; Stres - psychologia ; Migracje - socjologia ; Uchodźcy - psychologia ; Migracje - psychologia *Sygn.* 235482, 235483, *czyt.*235481 (cdn.)

Psychologia. Socjologia - wydawnicze nowości BP CEN - cz. II - cd.

9/25. Kurcbart, Adrian

Psychologiczny obraz ojca w biegu życia / Adrian Kurcbart. - Wwa : "Difin", 2011. - 122 s. : il. ; 22 cm. - (Engram)

Ojcostwo - psychologia *Sygn.* 235485, *czyt.*235484

10/26. Lazarus, Arnold A.

Wyobrażenia w psychoterapii / Arnold Lazarus ; przekł. Mirosław Przyłipiak. - Wyd. 2 w jęz. pol. - Sopot : Gdańskie Wydaw. Psycholog., 2011. - 139, [1] s. : il. ; 24 cm. - (Techniki Terapeutyczne)

Psychoterapia - wydawnictwa popularne ; Wyobrażenia - psychologia - wydawnictwa popularne *Sygn.* 235607, *czyt.*235606

11/27. Ledzińska, Maria

Młodzi dorośli w dobie globalizacji : szkice psychologiczne / Maria Ledzińska. - Wwa : "Difin", 2012. - 186 s. : il. ; 23 cm. - (Engram)

Młodzież - psychologia ; Globalizacja - a oświata ; Globalizacja - psychologia ; Młodzież - a globalizacja ; Nauczanie - a globalizacja *Sygn.* 235473, *czyt.*235472

12/28. Moisi, Dominique (1946-)

Geopolityka emocji : jak kultury strachu, upokorzenia, nadziei przeobrażają świat / Dominique Moisi ; tł. Renata Włoch. - Wyd. 1 dodr. - Wwa : Wydaw. Nauk. PWN, 2012. - 256 s. ; 22 cm. - (Punkt Widzenia)

Polityka międzynarodowa ; Konflikt etniczny ; Islam - a chrześcijaństwo ; Uczucia - socjologia ; Świat - prognozy ; Strach - socjologia ; Izrael - socjologia - 20-21 w. ; Chiny - socjologia - 20-21 w. ; Indie - socjologia - 20-21 w. ; Azja - socjologia - 20-21 w. *Sygn.* 235654

13/29. Muzyka

Muzyka i my : o różnych przejawach wpływu muzyki na człowieka / pod red. na-uk. Ewy Czerniawskiej. - Wwa : "Difin", 2012. - 232 s. ; 23 cm

Dziecko - psychologia ; Muzyka - nauczanie ; Muzykoterapia ; Muzyka - psychologia ; Zdolności - muzyka ; Amuzja ; Szkolnictwo muzyczne - Polska ; Muzyka - a dziecko *Sygn.* 235511 14/30. Oblicza

Oblicza złości : perspektywa psychologów, psychiatrów i psychoterapeutów / red. nauk. Bernarda Bereza ; [aut. Zbigniew Zaleski et al.]. - Wwa : "Difin", 2012. - 356 s. : il. ; 23 cm. - (Engram)

Zemsta ; Agresywność - psychologia ; Gniew - psychoterapia ; Gniew - psychologia ; Agresywność - psychoterapia *Sygn.* 235475, *czyt.*235474

15/31. Piotrowski, Przemysław (1968-)

Chuligani a kultura futbolu w Polsce / Przemysław Piotrowski. - Wwa : Wydaw. Nauk. PWN, 2012. - 167, [1] s. : il. ; 21 cm. - (Resocjalizacja) Szalikowcy - Polska - od 1989 r. ; Piłka nożna - socjologia - Polska - od 1989 r. ; Chuligaństwo - socjologia - Polska - od 1989 r. *Sygn.* *czyt.*235650

16/32. Pisula, Ewa

Autyzm / Ewa Pisula. - Sopot : Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2012. - 183 s. : il. ; 24 cm. -

(Cognitive Neuroscience : od badań mózgu do praktyki psychologicznej) Autyzm ; Autystycy - psychologia *Sygn.* 235570, *czyt.*235569

17/33. Pisula, Ewa

Rodzice dzieci z autyzmem / Ewa Pisula. - Wwa : Wydaw. Nauk. PWN, 2012. - 216, [4] s. ; 21 cm

Dziecko autystyczne - psychologia ; Rodzina - a dziecko autystyczne ; Chorzy w rodzinie - psychologia ; Rodzice - psychologia - badanie ; Stres - zwalczanie *Sygn.* 235441, 235442, 235443 12 (1).

1. Źródło: „Biuletyn Nabytków 2012” BP CEN.

